

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА

УДК 65.012.8:658.114.45

АВАНЕСОВА Ніна Едуардівна

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-
ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
Момот Тетяна Валеріївна,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Франчук Василь Іванович,
Львівський державний університет внутрішніх справ, професор кафедри економіки та економічної безпеки;

доктор економічних наук, професор
Гнилицька Лариса Володимирівна,
ДНУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», професор кафедри обліку підприємницької діяльності;

доктор економічних наук, професор
Отенко Ірина Павлівна,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, завідувач кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу.

Захист відбудеться «15» вересня 2017 р. о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.64.089.01 Харківського національного університету міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, у залі засідань вченої ради (конференц-зал № 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17 та на сайті <http://radaecon.kname.edu.ua>.

Автореферат розісланий 14 серпня 2017 р.

Вчений секретар

М.В. Кадничанський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення захисту України від загроз є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, що законодавчо визначено та закріплено у відповідних концептуальних документах державної влади країни у сфері національної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України.

Складне та динамічне безпекове середовище довкола України, що характеризується посиленням глобальної воєнно-політичної нестабільності, пов'язаної зі збройним конфліктом на Сході України, воєнно-політичною нестабільністю на Близькому Сході, боротьбою за вплив на світові фінансові та енергетичні потоки зумовлює перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України як складової забезпечення національної безпеки держави. На важливості запобігання виникненню воєнних конфліктів та підготовки держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів наголошено в новій редакції Воєнної доктрини України. Для досягнення цілей Воєнної доктрини та забезпечення боєздатності збройних сил (ЗС), а отже, обороноздатності України, на обороно-промисловий комплекс (ОПК) країни покладаються завдання із забезпечення створення, виробництва, ремонту й модернізації озброєння, військової та спеціальної техніки і боєприпасів для задоволення потреб безпеки й оборони відповідно до цілей, пріоритетів і завдань воєнної політики держави.

Технічний стан наявного озброєння й військової техніки України характеризується швидкими темпами скорочення ресурсу технічної придатності. Переоснащення ЗС новітніми зразками озброєння ускладнюється відсутністю замкнених циклів їх виробництва в ОПК України і хронічним недофінансуванням. У цих умовах неминучою є всеосяжна реформа ОПК країни, що спрямована на побудову ефективної системи, яка б відповідала сучасним викликам та загрозам. При цьому високої актуальності набуває потреба забезпечити економічну безпеку не тільки процесу реформування, але й вже новоствореному, реформованому ОПК, що вимагає комплексного підходу до створення такої системи безпеки.

З огляду на безпекову ситуацію, у якій перебуває Україна, а також на ті світові тенденції, які формують нові загрози та виклики безпеці у глобальному та регіональному вимірах, проблематика розробки концептуально-методологічних положень та практичних рекомендацій у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК країни є актуальною та своєчасною.

Проблеми економічної безпеки стали предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, зокрема загальнотеоретичним питанням вивчення економічної безпеки, виявлення, аналізу й характеристики чинників дестабілізації та загроз національної безпеки, оцінки економічної безпеки присвячені роботи А.Є. Архіпова, О.І. Барановського, Є.М. Бухвальда, Т.Г. Васильцева, З.С. Варналія, О.С. Власюка, В.М. Геєця, В.П. Горбуліна, А. Городецького, Б.В. Губського, А.І. Ілларіонова, І.П. Мігус, В.С. Медведєва, В.І. Мунтіяна, В.К. Сенчагова, К.Л. Самсонова, А.І. Сухорукова, А.І. Татаркіна,

С.М. Шкарлета та інших. Значний внесок у дослідження економічної безпеки підприємства зробили відомі вчені-економісти: В.М. Бабаєв, П.Т. Бубенко, Л.В. Гнилицька, Р.М. Дацків, О.В. Димченко, І.В. Ілляшенко, А.В. Кірієнко, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, К.А. Мамонов, Є.І. Овчаренко, І.П. Отенко, В.П. Пономарьов, І.Л. Плетникова, Є.М. Рудніченко, В.Л. Тамбовцев, В.І. Франчук, Л.Г. Шимаєва, В.В. Шликов, Л.М. Шутенко.

Серед досліджень, присвячених загальним проблемам ОПК, а також окремим аспектам його діяльності, можна виділити роботи Н.В. Берхара, М.В. Беляєва, Е.В. Бугрова, А.В. Бузуєва, І.В. Борисова, В.В. Борисова, В.П. Васіна, А.А. Захарова, Г.Ф. Кунадзе, Г.Н. Цаголова, А.І. Шеїна, А.В. Шішаєвої та інші.

Значний внесок науковців дозволяє обґрунтувати фундаментальні аспекти системи забезпечення національної безпеки та удосконалити інструментарій оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання за параметрами динамічного середовища, що обумовили актуальність проведення дослідження за обраним напрямком. Проте відсутність цілісної сучасної концепції забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК в умовах євроінтеграції обумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст і напрямок досліджень, що виконані в дисертаційній роботі, спрямовані на вирішення завдань, поставлених Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, що спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII; Стратегією сталого розвитку "Україна - 2020", схваленою Указом Президента України від 12.01.2015 № 5; у Воєнній доктрині України, що затверджена Указом Президента України від 24.09.2015 №555/2015.

Дисертаційна робота є ініціативною й одночасно складовою частиною науково-дослідних робіт Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова в межах державної бюджетної тематики: «Стратегічний контролінг в системі управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України: теорія, методологія, практика» (2014 р., номер державної реєстрації 0112U003092) - автором здійснено параметричне моделювання комплексного показника оцінки рівня фінансово-економічної безпеки корпоративних підприємств, «Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика» (2015 р., номер державної реєстрації 0112U003092) - автором розроблено методичний підхід до формування стратегії управління економічною безпекою в умовах нестабільного середовища, «Інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування системи управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в сучасних умовах: теорія, методологія, практика» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U005339) – автором обґрунтовано напрямки адаптації національної системи безпеки до міжнародних вимог шляхом універсалізації регіональної, європейської та глобальної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки концепції до

участі у конкретних спільних діях, «Стратегічний моніторинг та антикорупційний аудит в системі фінансово-економічної безпеки держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції», етап 2 – «Економічна безпека оборонної промисловості України як складова національної безпеки держави: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення в умовах євроінтеграції» (2015 р., номер державної реєстрації 0115U000149) – автором здійснено оцінку ризиків та джерел загроз економічній безпеці оборонної промисловості України, аналіз проблем розвитку оборонної промисловості України, обґрунтовано стратегічні пріоритети модернізації оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції.

За замовленням ДП «Харківський механічний завод» автором виконано проект за господарчим договором на тему: «Формування стратегічних напрямків забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції» (2017 р., номер 2886/17).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних орієнтирів підвищення рівня забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК, що сприятиме задоволенню потреби ЗС, інших утворених відповідно до законів військових формувань у сучасному озброєнні та військовій техніці, а також збалансує розвиток цілісної системи ОПК відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього ринку (виходячи з національних інтересів України).

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило необхідність вивчення і розв'язання таких завдань:

- сформулювати теоретико-методологічне узагальнення основ теорії економічної безпеки на рівні держави, суб'єктів господарювання ОПК в умовах євроінтеграції;
- розкрити сутність і структуру оборонно-промислового комплексу України в системі забезпечення національної безпеки держави;
- систематизувати ризики та джерела загроз економічній безпеці підприємств ОПК України;
- визначити та систематизувати індикатори економічної безпеки підприємств ОПК України;
- систематизувати міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК держави в умовах загострення загроз і викликів нового типу для національної та міжнародної безпеки;
- здійснити структурування ОПК України в галузево-секторальному та просторово-структурному вимірі;
- проаналізувати динаміку функціонування обраних для дослідження підприємств ОПК України, зокрема науково-технологічну діяльність та кадрове забезпечення підприємств ОПК України;
- узагальнити наслідки трансформаційних процесів та визначити перспективи розвитку підприємств ОПК України;
- систематизувати інституційні передумови забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України;

- узагальнити проблеми забезпечення економічної безпеки ОПК України;
- обґрунтувати державне регулювання процесів у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України;
- розробити методологічні засади комплексного оцінювання рівня економічної безпеки підприємств ОПК України;
- обґрунтувати шляхи забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави;
- адаптувати модель олігополістичного ціноутворення для підприємств ОПК на ринку озброєнь в умовах наявності недосконалої конкуренції для встановлення залежності рівноважної ціни й обсягів продукції від параметрів функції попиту та рівня взаємодії учасників ринку;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети реформування підприємств ОПК України в умовах євроінтеграції на базі прогнозування сценаріїв розвитку підприємств оборонної промисловості України на середньостроковому (2015-2020 рр.) і довгостроковому (2020-2030 рр.) часових горизонтах;
- розробити антикорупційну програму як комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК України.

Об’єкт дослідження – процес забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних положень й практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні положення економічної науки, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ і процесів у системі забезпечення економічної безпеки.

У дисертації було використано такі методи теоретичного та емпіричного дослідження: *абстрактно-логічного узагальнення* – для обґрунтування актуальності теми, мети і завдань дослідження, для проведення теоретичних узагальнень й визначення сутнісних ознак щодо ідентифікації понять «економічна безпека ОПК», «воєнно-економічна безпека»; *групування* – для проведення класифікації загроз, викликів і дестабілізуючих чинників; *аналізу та синтезу* – для характеристики складових параметрів економічної безпеки підприємств ОПК; *системного аналізу* – для встановлення стратегічних пріоритетів реформування підприємств ОПК України в умовах євроінтеграції; *метод статистичного й техніко-економічного аналізу* – для аналізу стану й ефективності функціонування підприємств ОПК; *графічний* – для наочного відображення динаміки результативності та схематичного подання теоретичного матеріалу дослідження; *порівняльного аналізу* – для співставлення індикаторів рівня економічної безпеки в різні періоди; *економіко-математичні методи* – для встановлення причинно-наслідкового зв’язку між факторами, що впливають на процес ціноутворення підприємств ОПК та сприяють забезпеченню їх економічної безпеки, *методи стратегічного планування (SWOT і PEST аналіз)* – для ідентифікації ризиків та джерел загроз економічній безпеці

підприємств ОПК України; *експертної оцінки* – для здійснення попередньої оцінки вагомості елементів складових рівня інформаційної захищеності в системі економічної безпеки.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є законодавчі й нормативно-правові акти з питань регулювання діяльності ОПК країни, закони, нормативні та правові акти Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, європейське законодавство у сфері регулювання діяльності ОПК, матеріали Державної служби статистики України, монографії та публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Основні положення й результати дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

- з позиції синергетичної парадигми обґрунтовано концепцію формування економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу України в умовах євроінтеграції шляхом обґрунтування кластерної моделі об'єднання підприємств ОПК в рамках єдиного інноваційного циклу «дослідження - розробка - серійне виробництво - споживання (реалізація) - сервісне обслуговування - утилізація» за п'ятьма виробничими сегментами бронетанкової, авто-інженерної і спеціальної техніки; літакобудування; суднобудівництва та морської техніки; радіолокації, радіозв'язку та систем ППО; високоточних озброєнь та боєприпасів, що дозволяє створити замкнутий цикл виробництва за сегментами ОПК, підвищити інноваційність виробництва та подолати технічну і технологічну відсталість; посилити конкурентоспроможність; оптимізувати систему управління на основі корпоративізації та розвитку партнерських відносин;

- визначено методологічні засади процесу розробки системи індикаторів оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України, що є процесом послідовного проходження етапів визначення мети та завдань діагностики стану економічної безпеки підприємств ОПК, підбору й обробки потрібної інформації та, безпосередньо, формування системи індикаторів оцінки економічної безпеки, що дозволяє визначити поточний стан та динаміку зміни рівня економічної безпеки підприємств ОПК за складовими в порівнянні з пороговими значеннями;

- розроблено методичний підхід до комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України на основі визначення інтегрального показника - рівня економічної безпеки підприємств ОПК, що визначається як середньгеометрична величина від інтегральних компонент комплексної оцінки ефективності виробничої діяльності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності, ефективності інноваційної діяльності, і, на відміну від існуючих, містить індикатори ефективності партнерських відносин та експортно-імпорتنих операцій, що дозволяє сформувати інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємств ОПК;

- удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат теорії економіки та управління національним господарством у частині уточнення змісту поняття «економічна

безпека підприємств оборонно-промислового комплексу», що визначається як інтегральна характеристика стану захищеності економічної системи підприємства ОПК від внутрішніх і зовнішніх загроз та складається з підсистем, що відображають функціонування окремих сфер підприємств ОПК та покращують можливості застосування системного підходу в інституційному регулюванні у даній сфері, шляхом доповнення усталених підходів сутнісними ознаками діяльності досліджених підприємств;

- визначення поняття «воєнно-економічна безпека», що розглядається як синергетична складова воєнної та економічної сфер національної безпеки держави й характеризує можливість і готовність держави в усіх сферах її діяльності забезпечувати економічні, соціальні, науково-технологічні та інформаційні умови розвитку воєнно-економічного потенціалу із використанням ринкових механізмів на такому рівні, який би гарантував воєнну безпеку країни та дозволяв підтримувати достатній рівень обороноздатності держави, виходячи з її економічних можливостей і політичних цілей; в особливий період швидко проводити економічну мобілізацію, а у воєнний час - поповнення воєнно-економічних втрат;

- концептуальні засади державного регулювання ОПК країни шляхом визначення завдань, стратегічних пріоритетів реформування та інструментів державного впливу на розвиток ОПК, щоб забезпечити і спрямувати необхідні фінансові, матеріально-технічні та інтелектуальні ресурси на вирішення основних завдань у сфері стратегічного реформування підприємств ОПК;

- структуру й функціональне наповнення інформаційної системи для оцінювання рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємств ОПК шляхом ідентифікації політичних, економічних, військових, технологічних, ресурсних, товарних, інфраструктурних, соціальних, управлінських чинників, що дозволяє визначити шляхи нарощення конкурентних переваг підприємств ОПК на ринку озброєнь для формування стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК в умовах реформування;

- методичний підхід до впровадження передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції на підприємствах ОПК шляхом розробки і застосування антикорупційних програм у діяльність підприємств ОПК, що встановлюють комплекс правил, стандартів і процедур з виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК та є обов'язковими для виконання усіма працівниками, посадовими особами, керівниками і засновниками (учасниками) підприємства у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування для забезпечення координації діяльності органів влади з реалізації антикорупційної політики держави й підвищення рівня економічної безпеки підприємств ОПК;

дістало подальшого розвитку:

- визначення ОПК, що розглядається як сукупність науково-дослідних, проектно-конструкторських, випробувальних організацій, багатопрофільних підприємств різних галузей оборонної промисловості та спецекоптерів, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та

боєприпасів як для внутрішніх потреб, так і на зовнішньому ринку, а також цивільної продукції в рамках конверсії й беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами, що дозволяє створити умови для організації в ОПК єдиного інноваційного циклу шляхом об'єднання у кластери за секторами виробництва для обґрунтованого формування ефективної військово-технічної політики держави;

- організаційно-методичне забезпечення комплексного планування проведення системної реформи ОПК держави із застосуванням програмно-цільового підходу шляхом обґрунтування та узгодження цільових програм реформування та розвитку ОПК країни з урахуванням вимог національної безпеки держави, що дозволяє реалізувати заходи, спрямовані на забезпечення фінансового оздоровлення підприємств ОПК, інтеграцію науки та виробництва, оновлення виробничих потужностей підприємств ОПК за галузевим принципом, розширення можливостей міжнародної кооперації та розвиток експортного потенціалу на середньострокову перспективу;

- економіко-математичне моделювання олігополістичного ціноутворення на ринку озброєння в умовах наявності недосконалої конкуренції шляхом установлення залежності рівноважної ціни й обсягів продукції від параметрів функції попиту та рівня взаємодії учасників ринку озброєння, що дозволяє визначити шляхи максимізації прибутку підприємств ОПК на ринку озброєння та забезпечити підвищення рівня їх економічної безпеки;

- організаційно-методичні підходи до визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в умовах потреби забезпечити існування стійкого розвитку суспільства та держави в динамічному міжнародному середовищі, з якого походять загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості кордонів шляхом обґрунтування таких напрямків реформування підприємств ОПК як: кластеризація, корпоратизація, захист технологій і створення платформи інноваційних розробок.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження рекомендовано до практичного застосування під час формування стратегічних пріоритетів модернізації підприємств ОПК України в умовах євроінтеграції. Запропоновані в дисертаційній роботі висновки й пропозиції доведені до рівня конкретних рекомендацій щодо обґрунтування концепції формування економічної безпеки підприємств ОПК України шляхом формування кластерної моделі об'єднання підприємств ОПК у рамках єдиного інноваційного циклу «дослідження - розробка - серійне виробництво - споживання (реалізація) - сервісне обслуговування - утилізація» за п'ятьма виробничими сегментами та використовуються у роботі Міністерства оборони України (довідка №3421415/212 від 02.06.2017).

Методичні засади комплексної оцінки економічної безпеки оборонної промисловості України на основі визначення інтегрального показника, побудованого на основі сукупності соціально-економічних, техніко-технологічних, науково-інноваційних та управлінсько-організаційних індикаторів з обов'язковим врахуванням критеріїв, пов'язаних із зовнішнім і внутрішнім середовищем функціонування оборонної промисловості апробовано на ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч» (довідка № 313/03Д від 25.12.2015); теоретико-

методичні аспекти щодо управління промисловим підприємством з метою економічної надійності оцінювання фінансової безпеки впроваджено на ДП «Харківський механічний завод» (довідка № 11/78 від 28.12.2015); модель антикорупційного моніторингу як систему, що встановлює комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК та забезпечує формування антикорупційної політики для координації діяльності органів влади з реалізації антикорупційної політики держави апробовано на ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч» (довідка №8/34-35К від 07.11.2016), ДП «Львівський державний авіаційний ремонтний завод» (Довідка №1/8314 від 09.11.2016 р.), ДП «Львівський бронетанковий завод» (Довідка №11/140-К від 04.11.2016); комплексний підхід до оцінки ефективності функціонування підприємств оборонної промисловості України шляхом розрахунку інтегрального показника, що визначається як середньо геометрична величина від інтегральних компонент комплексної оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств ОПК, а саме платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності та інноваційної діяльності апробовано на ДП «Львівський радіо ремонтний завод» (Довідка № 24-25.08 від 08.11.2016), ДП «Київський бронетанковий завод» (Довідка № 1/2388 від 24.02.2017); запропоновано комплекс стандартів і процедур щодо протидії та запобігання проявам корупції в діяльності концерну на основі антикорупційної програми на ДЗП «Промоборонекспорт» (Довідка №РОЕ-58.4/1121 від 06.04.2016); апробовано розрахунок інтегрального показника - рівня економічної безпеки підприємств ОПК, побудованого на основі сукупності соціально-економічних, техніко-технологічних, науково-інноваційних та управлінсько-організаційних індикаторів з обов'язковим врахуванням критеріїв, пов'язаних із зовнішнім і внутрішнім середовищем функціонування оборонної промисловості в ДП «Харківський автомобільний завод №126» (довідка № 2812413/53 від 02.06.2017), теоретико-методичні засади здійснення процесу розробки системи індикаторів економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України впроваджені в діяльність ТОВ «Бар'єр. Безпека бізнесу» для підвищення якості надання послуг щодо забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання (довідка № 264/53 від 16.03.2017).

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова при формуванні навчально-методичного забезпечення та викладанні таких дисциплін як «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки», «Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», у курсовому та дипломному проектуванні для студентів-магістрів спеціальності «Менеджмент», науково-освітньої програми «Управління фінансово-економічною безпекою» (довідка від 15.02.2017).

Особистий внесок здобувача. Основні висновки і результати дисертаційного дослідження виконані автором самостійно на основі аналізу, систематизації та узагальнення теоретичних досліджень і практичного досвіду з питань ролі та місця ОПК України в системі національної безпеки та оборони країни. Проведено аналіз динаміки функціонування обраних для дослідження підприємств оборонної

промисловості України. Висновки і результати дисертації автор сформулював і одержав самостійно й виклав у наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті положення та ідеї, що є результатом особистих досліджень здобувача. Особистий внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті в переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні й методологічні положення і результати дослідження доповідалися та було схвалено на міжнародних, всеукраїнських і науково-практичних конференціях і семінарах, основними з яких є: міжнародна науково-практична конференція «Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин» (м. Дніпропетровськ, 2014); міжнародна науково-практична конференція «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2015); міжнародна науково-практична конференція «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (м. Хмельницький, 2015); VI Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасної економіки» (м. Запоріжжя, 2015); міжнародна науково-практична конференція «Регіональні економічні проблеми в умовах сучасних викликів» (м. Київ, 2015); XI mezinarodna vedecko - prakticka konference «Veda a technologie krok do budoucnosti» (Praha, 2015); Investment activity of military -industrial complex of Ukraine: industrial defense enterprises and their significant role / held an open lecture for employees Hydro Masina Hungary (Hungary, 08.07.2015 – 17.07.2015); Industrial cooperation in the interest of defense capability / an open lecture (Warszawa, 10.08.2015); ОПК України: актуальні проблеми у сучасних реаліях / відкритий семінар (м. Київ, «Промоборонекспорт» РОЕ – 30.8/1134 (29.06.2015 – 06.07.2015 р.); Industrial cooperation in the interest of defense capability / an open lecture / Lom Praga Trade, Praga (20.07.2015 – 10.08.2015.); міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів та молодих вчених «Соціально-економічні та правові основи сучасної держави в контексті глобалізації» (м. Київ, 2015); всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми розвитку фінансових послуг» (м. Харків, 2015); міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємства» (м. Львів, 2015); міжнародна науково-практична конференція «Економіка, менеджмент та фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (м. Київ, 2015); стажування у Дочірньому підприємстві Державної компанії «Укрспецекспорт» Державному зовнішньоторговельному та інвестиційному підприємстві «Промоборонекспорт» (15.12.2015 – 28.12.2015); міжнародна науково-практична конференція «Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни» (м. Запоріжжя, 2016); International Scientific Conference «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (Klaipeda University, Lithuania, 2016); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сталий розвиток в умовах глобальних викликів» (м. Харків, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова система України в умовах трансформації соціально-економічних відносин» (м. Харків, 2017).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 59 працях, серед яких 4 монографії; 27 наукових статей у фахових виданнях, в тому числі 8 наукових статей у зарубіжних виданнях та виданнях, які включені до міжнародних

наукометричних баз; 22 тези доповідей конференцій, 6 наукових праць, які додатково відображають результати наукових досліджень, загальним обсягом 52,8 авт.арк., особисто автору належить 36,2 авт.арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 422 найменувань, 14 додатків на 108 стор. Основний зміст роботи викладений на 406 сторінках комп'ютерного тексту, містить 106 рисунків, 42 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну і практичне значення, наведено дані щодо апробації одержаних результатів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади забезпечення економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави» досліджено еволюцію теорії економічної безпеки в процесі суспільно-економічних трансформацій та забезпечення суспільних благ; обґрунтовано доцільність дослідження ОПК як окремої підсистеми в системі економічної безпеки держави, виокремлено ключові ризики та джерела загроз економічній безпеці підприємств ОПК України, визначено та систематизовано індикатори економічної безпеки ОПК України; систематизовано міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості держави в умовах загострення загроз і викликів нового типу для національної та міжнародної безпеки.

На базі системного підходу поняття «безпека» в аспекті соціотехнічних систем широко трактується як такий стан складної системи, при якому дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку, при якому особистість, соціальна група, народ, країна (державна) може самостійно, суверенно, без втручання й тиску ззовні вільно обирати й здійснювати свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного й політичного розвитку. Тобто, безпека є умовою існування суб'єкта, яку він контролює.

На основі систематизації теоретико-методологічних уявлень про феномен і проблематику безпеки та сучасних досліджень «безпека суспільства» розглядається як тріада політичної стабільності, економічного процвітання та обороноздатності країни, до якої прагне особистість і соціальна система задля самозбереження.

При цьому забезпечення безпеки розглядається як процес створення сприятливих умов для діяльності, процес опанування суб'єктом потрібних умов власного існування, за якими реалізуватиме його інтереси, досягатиме поставленим цілі, в основі яких лежать його цінності. Таким чином, забезпечення безпеки як процесу оволодіння умовами існування є водночас процесом реалізації свободи суб'єкта як здатності контролювати умови власного існування.

Узагальнюючи еволюцію поглядів науковців на поняттях «національна безпека», «державна безпека» і «безпека» та вказуючи на їх співвідношення як частини і цілого, зазначено, що більшістю авторів національна безпека визначається як стан захищеності життєво-важливих інтересів, прав і свобод громадян,

державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх та внутрішніх загроз, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам на принципах пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; пріоритету договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасності й адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів протидії загрозам національним інтересам і викликам, адекватних їх характеру і масштабам. Національна безпека України забезпечується проведенням виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, наголошено, що запорукою національної безпеки і відновлення територіальної цілісності України є потужні Збройні Сили України, інші утворені відповідно до законів України військові формування, що забезпечені сучасним озброєнням і військовою технікою, активна зовнішньополітична діяльність, ефективні розвідувальні, контррозвідувальні і правоохоронні органи. Відтак пріоритетами політики національної безпеки є відновлення територіальної цілісності України, формування та розвиток сектору безпеки і оборони, який має забезпечити адекватне і гнучке реагування на загрози, раціонально використовуючи можливості і ресурси; підвищення обороноздатності держави; реформування та розвитку розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів; реформування системи державного управління й забезпечення нової якості антикорупційної політики; інтеграція в Європейський Союз, особливе партнерство з НАТО; забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері; забезпечення економічної безпеки; забезпечення енергетичної безпеки; забезпечення інформаційної безпеки; забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів; забезпечення безпеки критичної інфраструктури; забезпечення екологічної безпеки.

Підвищення обороноздатності держави є ключовим пріоритетом політики національної безпеки, що забезпечується реалізацією низки заходів, серед яких систематизовано заходи щодо комплексного реформування ОПК країни й створення ефективного сектору безпеки й оборони України шляхом узгодження концепцій (програм) реформування та розвитку органів сектору безпеки і оборони та ОПК за єдиним задумом, застосування програмно-цільового підходу до визначення обсягів фінансових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування органів сектору безпеки й оборони та ОПК, модернізації й

випереджувального розвитку ОПК, нарощування його виробничих потужностей, вироблення конкурентоспроможних на світовому ринку озброєння і військової техніки, імпортозаміщення та збільшення власного виробництва критичних комплектуючих і матеріалів, поглиблення оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з іншими державами, підтримкою перспективних, практично спрямованих наукових досліджень у сфері національної безпеки й оборони; спрямуванням двосторонньої та багатосторонньої співпраці з державами - партнерами на забезпечення обороноздатності України, отримання сучасних зразків озброєння та військової техніки, сприяння зняттю штучних обмежень у сфері військово-технічного співробітництва.

Економічна безпека є базисом безпеки держави, оскільки, з одного боку, економіка відіграє базисну роль у розвитку суспільства, з другого – економічна безпека проявляється не лише у власне економічній сфері, а й у сферах перетину економічної і суміжних позаекономічних, зокрема у воєнно-економічній сфері, сфері захисту науково-технічного й інтелектуального потенціалу країни тощо.

В умовах тривалої економічної кризи і трансформацій у воєнній сфері гостро постає проблема забезпечення економічної, зокрема воєнно-економічної безпеки держави в умовах дії дестабілізуючих факторів, що базується на визначених принципах та спрямоване на досягнення поставлених завдань (рис. 1).

Воєнно-економічне та військово-технічне забезпечення воєнної безпеки держави безпосередньо залежить від ОПК країни. Унаслідок систематизації підходів до визначення ОПК, запропоновано ОПК визначити як сукупність науково-дослідних, проектно-конструкторських, випробувальних організацій, багатопрофільних підприємств різних галузей оборонної промисловості та спецекекспортерів, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової та спеціальної техніки та боєприпасів як для внутрішніх потреб, так і на зовнішньому ринку, а також цивільної продукції в рамках конверсії й беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами, що дозволяє створити умови для організації в ОПК єдиного інноваційного циклу «дослідження - розробка - серійне виробництво – споживання (реалізація) - сервісне обслуговування - утилізація» шляхом об'єднання у кластери за секторами виробництва.

Світова практика переконливо доводить, що кластеризація економіки зумовлює і справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності, дозволяє за наявності зовнішніх деструктивних впливів змінювати структуру і функції з метою зменшення негативних наслідків збереження своєї унікальної інтегративної властивості та забезпечення економічної безпеки функціонування.

Економічна безпека підприємств ОПК України є інтегральною характеристикою стану захищеності економічної системи підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що включає ряд підсистем - найважливіших, взаємопов'язаних структурних складових безпеки, які відображають функціонування окремих сфер економіки підприємств ОПК, а саме: соціально-економічної, науково-інноваційної, техніко-технологічної, організаційно-управлінської.

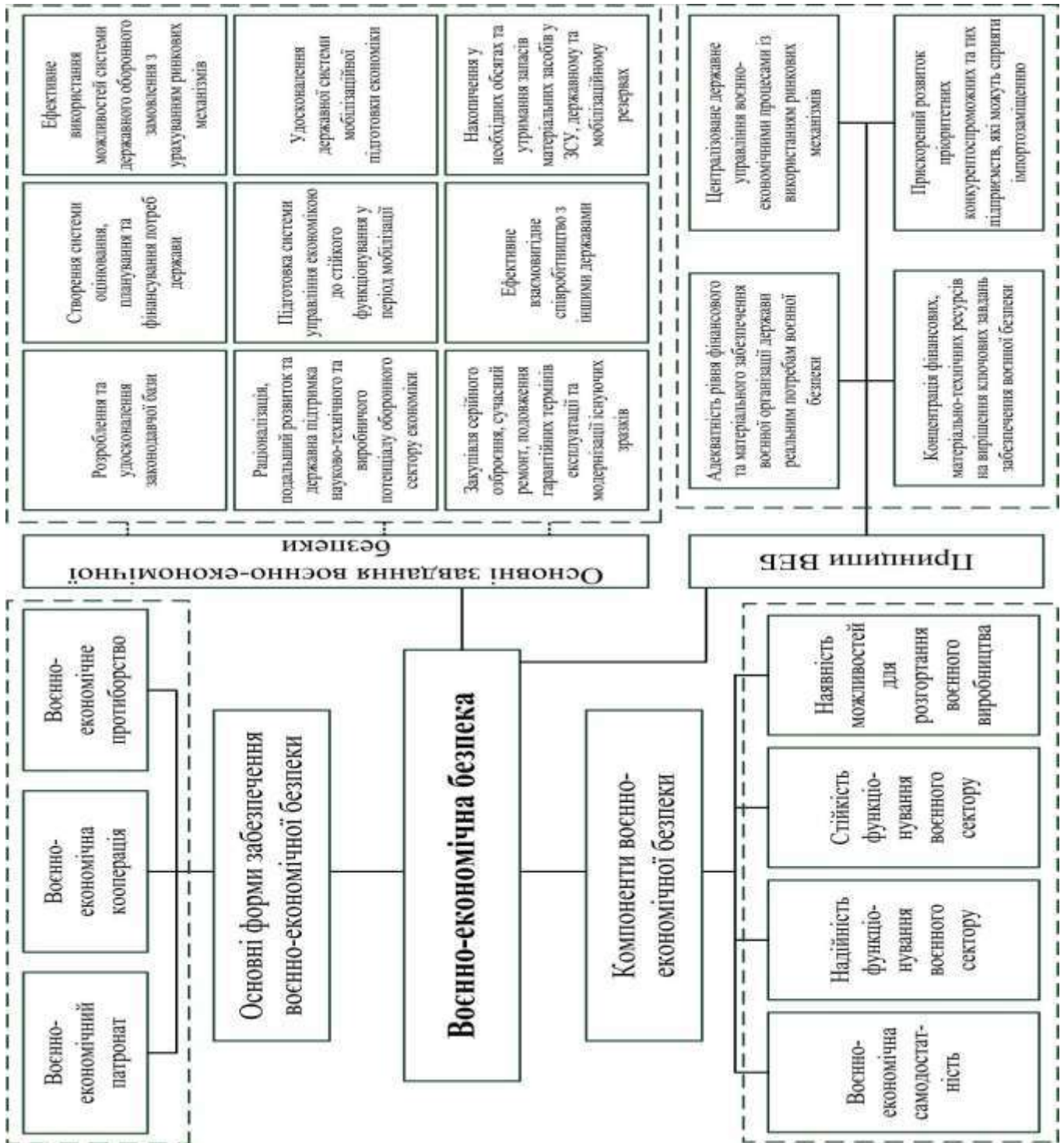

Рис. 1. – Науково-методологічне обґрунтування забезпечення воєнно-економічної безпеки держави

Залежно від результативності діяльності підприємства ОПК класифіковано за трьома групами, що дозволило систематизувати ризики та джерела загроз економічній безпеці, акцентуючи увагу на таких проблемах функціонування підприємств ОПК, як фрагментація галузі із значними диспропорціями в її сегментах; низький рівень задоволення потреб збройних сил; низький рівень залучення до міжнародної кооперації; значна залежність винятково від іноземних постачальників і замовників тощо.

Процес розробки системи індикаторів економічної безпеки підприємств ОПК пропонується здійснювати за розробленою послідовністю (рис. 2).

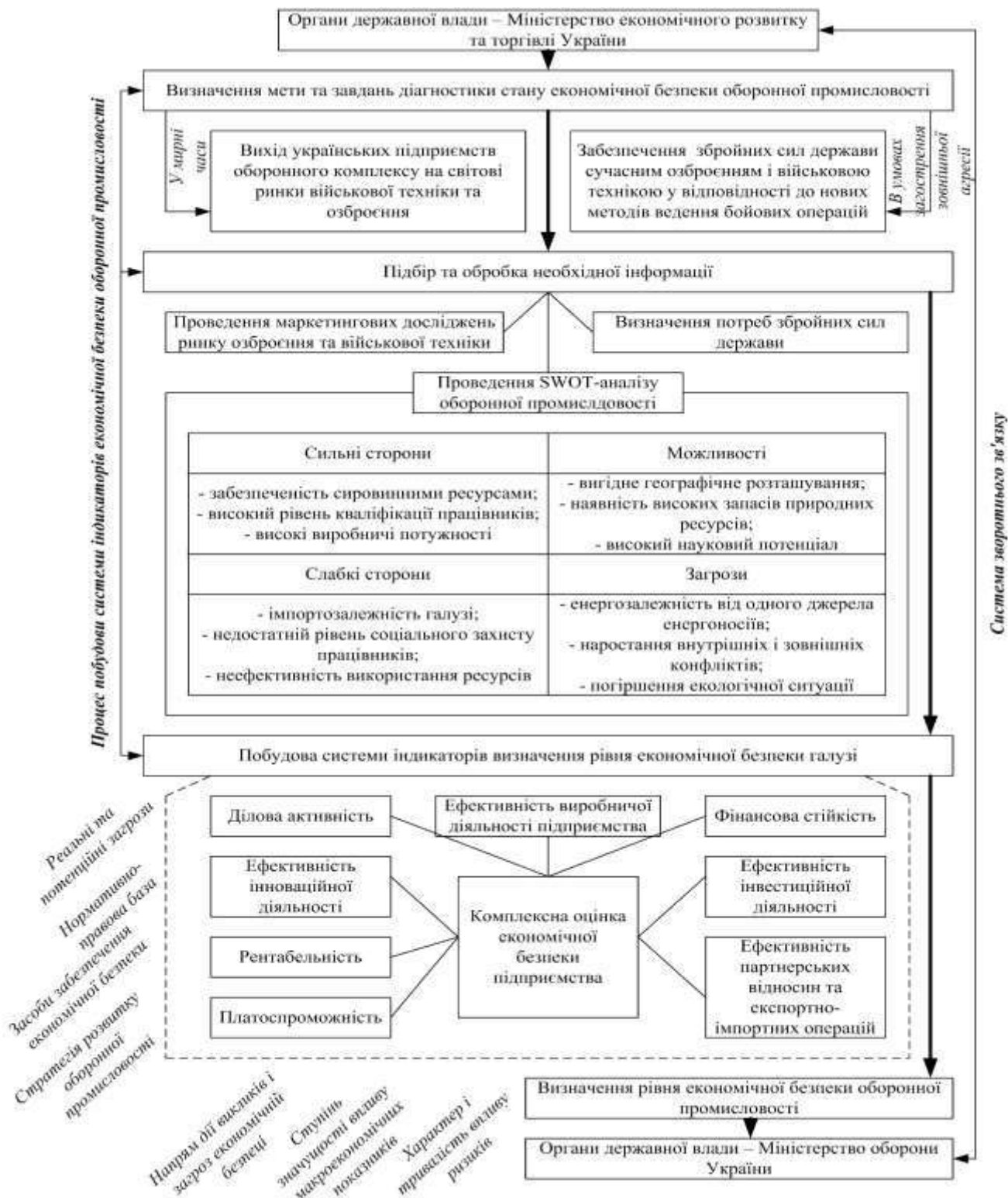

Рис. 2 – Послідовність розробки системи індикаторів економічної безпеки ОПК України

ОПК в структурі будь-якої економічної системи має власну специфіку, що характеризується особливими вимогами до якості готової продукції воєнного призначення, монополією державного замовлення на створення і виробництво озброєння над ініціативними роботами підприємств ОПК, наукоємністю і високотехнологічністю розробки і виробництва сучасних видів озброєння, довготерміновістю і капіталомісткістю більшості інвестиційних проектів, реалізованих підприємствами ОПК (табл. 1).

Порівняльні характеристики основних моделей функціонування ОПК: систематизація міжнародного досвіду

Країна	Активні позиції	Переваги	Недоліки
США	<ul style="list-style-type: none"> - потужний військово-морський флот - потужні повітряні сили 	<ul style="list-style-type: none"> - великий бюджет - стійке державно-приватне партнерство 	<ul style="list-style-type: none"> - наявність монополістичних утворень, особливо у сфері підприємництва, яке займається виробництвом військової техніки й озброєнь - політична підтримка гонки озброєнь
Франція	<ul style="list-style-type: none"> - відмова від призовного способу формування збройних сил - самостійне забезпечення власних потреб сучасним озброєнням і військовою технікою - превентивна роль науки у розвитку оборонних виробництв 	<ul style="list-style-type: none"> - велика державна підтримка - залучення на ключові пости ОПК чиновників з лану військових 	<ul style="list-style-type: none"> - відокремленість збройних сил Франції від НАТО та військових формувань Європейського Союзу
Польща	<ul style="list-style-type: none"> - політика збереження потенціалу національної військової промисловості - зосередження всіх підприємств ОПК на виконанні спільних завдань в оборонній сфері 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення підприємств ОПК державними замовленнями - підвищення конкурентоспроможності підприємств ОПК на міжнародній арені - залучення висококваліфікованих кадрів у виробництво озброєнь та військової техніки 	<ul style="list-style-type: none"> - вільний доступ іноземних компаній до державних замовлень на виробництво озброєнь та військової техніки - високий ступінь технологічної відсталості більшості виробничих потужностей від США
Румунія	<ul style="list-style-type: none"> - оновлення номенклатури військового виробництва - збільшення кількості робочих місць для військових 	<ul style="list-style-type: none"> - списання боргів підприємств ОПК перед державою - формування політики підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств ОПК 	<ul style="list-style-type: none"> - залежність підприємств ОПК від потужних європейських виробників озброєнь та військової техніки - неефективна політика реструктуризації ОПК країни
Китай	<ul style="list-style-type: none"> - вивчення запозичених передових технологій, їх впровадження у широке застосування - орієнтація на внутрішній ринок 	<ul style="list-style-type: none"> - формування виробничої бази підприємств ОПК у відповідності до наукових досягнень - конверсія оборонних технологій у народногосподарський комплекс держави - належність великих військово-промислових корпорацій приватному капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> - занадто велика мілітаризація економіки країни в цілому - відсутність механізмів державно-приватного партнерства
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> - активне залучення в міждержавну військово-промислову кооперацію країн НАТО - участь у дослідженнях сучасних оборонних технологій щодо виробництва озброєння та військової техніки 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень диверсифікації виробництва шляхом перерозподілу наявних виробничих потужностей і робочої сили між військовим і цивільним виробництвами 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність державного сектора у виробництві озброєнь та військової техніки - залежність наукових розробок від загальноєвропейського вектору оборонної політики
Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> - поєднання оборонного та цивільного секторів у реалізації стратегічних планів військового виробництва - реалізації проектів з виробництва: основного бойового танка, бойового літака, експериментального підводного човна та легкого гелікоптера вогневої підтримки 	<ul style="list-style-type: none"> - прискорений розвиток ОПК країни через зростаючі потреби національних збройних сил - упровадження передових досягнень науки в оборонне виробництво 	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтація на досвід зарубіжних країн у сфері функціонування ОПК - обмежені фінансові можливості для розвитку підприємств ОПК

Серед основних моделей функціонування ОПК у світі домінуючими є моделі США та Китаю. Визначальною особливістю означених систем є стійке ДПП та спрямованість на забезпечення інноваційного розвитку економіки країн у цілому за рахунок концентрації в ОПК новітніх передових технологій.

Відтак розвиток ОПК у сучасних умовах – не лише подолання наслідків кризових явищ і протидії зовнішній агресії, а й створення середовища для деактивації наявних ризиків та загроз, що сприятиме зміцненню національної безпеки держави.

У другому розділі «Оцінка поточного стану та трансформаційних процесів в галузі оборонно-промислового комплексу України» подано структуру ОПК України в галузево-секторальному та просторово-структурному вимірі, здійснено аналіз динаміки їх функціонування, проаналізовано науково-технологічну діяльність та кадрове забезпечення підприємств ОПК України, узагальнено наслідки трансформаційних процесів та визначено перспективи їх розвитку.

У сучасних умовах ОПК України є досить потужною і високотехнологічною галуззю економіки України при тому, що протягом останнього десятиліття український ОПК працював переважно на зовнішній ринок через відсутність фінансування внутрішнього попиту. Разом зі стрімким розвитком технологій, який проходить одночасно з їхнім ускладненням, єдиним засобом існування стає концентрація зусиль та засобів виключно на окремих та проривних напрямках. При цьому розвивається механізм передачі військових технологій на цивільний ринок – як для розширення, так і для підвищення конкурентоспроможності.

З метою ефективного державного управління ОПК України діяльність підприємств ОКП організаційно об'єднана в структурі Державного концерну «Укроборонпром». Концерном реалізується концепція дивізійної структури управління, що полягає у відокремленні стратегічних і оперативних цілей від вирішення оперативних галузевих завдань та дозволяє забезпечити організаційне підґрунтя для ефективного управління секторами виробництва ОПК з делегуванням частини управлінських повноважень керівникам дивізіонів. У вересні 2013 року в структурі концерну створено п'ять дивізіонів: авіабудування та авіаремонту; високоточних озброєнь та боєприпасів; виробництво бронетанкової, автомобільної, інженерної та спеціальної техніки; суднобудування та морської техніки; радіолокації, радіозв'язку та систем ППО. В окрему групу в концерні зведені підприємства, уповноважені здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у сфері експорту та імпорту товарів військового призначення та товарів, що містять державну таємницю.

За результатами аналізу здійснено галузево-секторальну структурування ОПК України й визначено стратегічні пріоритети реформування підприємств ОПК у рамках реалізації єдиного інноваційного циклу за секторами виробництва, що графічно представлена на рис. 3.

У дисертаційному дослідженні представлено аналіз фінансово-економічної діяльності 9 підприємств ОПК різної дислокації та галузевого сектора, розмежованих територіально: у м. Харкові (ДП «Харківський ремонтний завод №126», ДП «Завод ім. В.О. Малишева», ДП «Харківський бронетанковий завод»); у м. Києві (ДП «Київський бронетанковий завод», ДАХК «Артем», ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч»); у м. Львові (ДП «Львівський бронетанковий завод», ДП «Львівський радіоремонтний завод» та ДП «ЛДАРЗ»). Динаміку рентабельності виробництва продукції обраних підприємств подано на рис. 4.

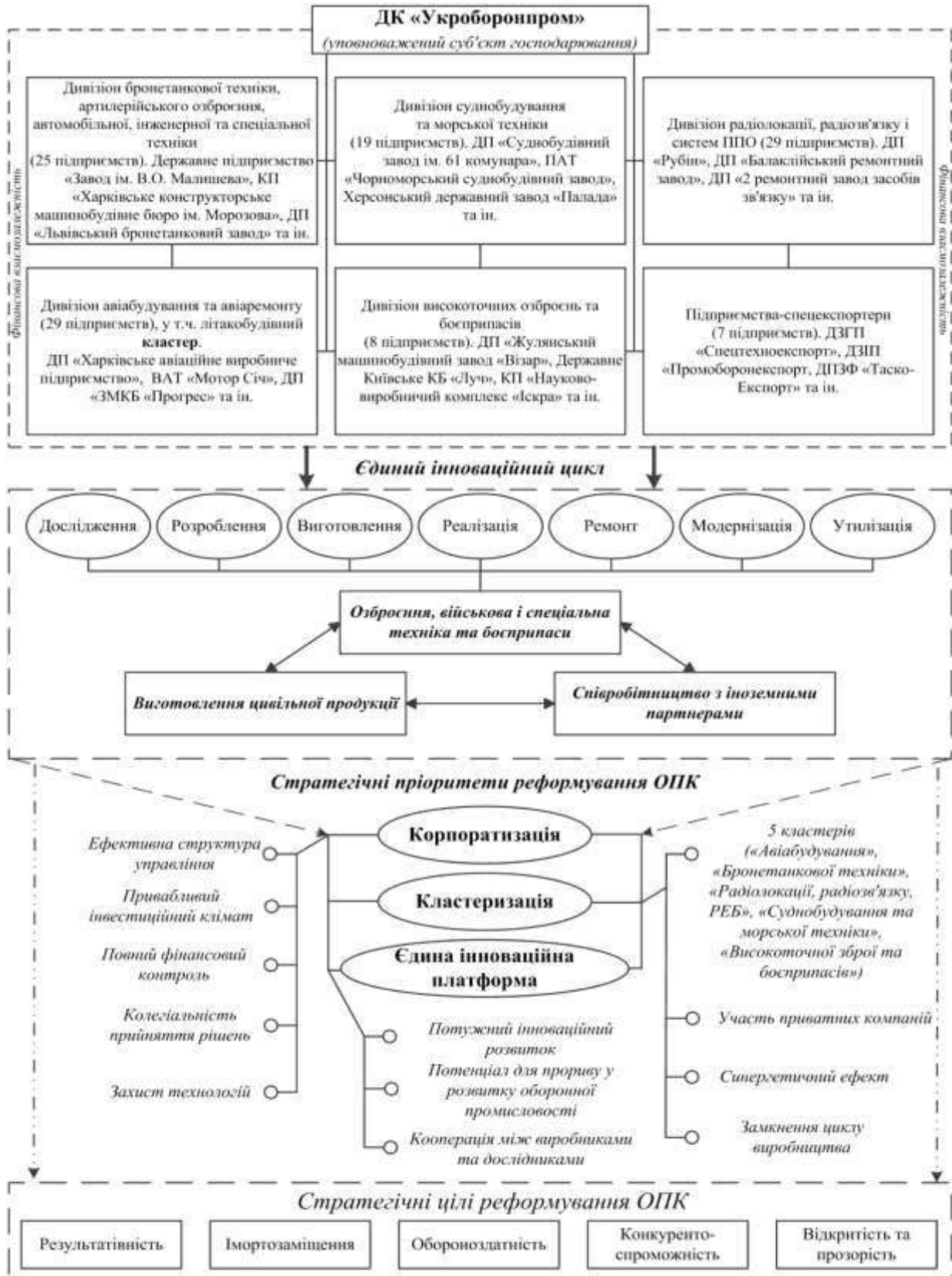

Рис. 3 – Структура та стратегічні пріоритети реформування підприємств ОПК за єдиним інноваційним циклом

За результатами аналізу встановлено, що за період 2001-2015 рр. чисельність підприємств і організацій ОПК зменшилася в 5 разів, а чисельність працюючих – у 7 разів (зокрема працюючі вікової групи 35-45 років). Середній

вік кваліфікованих спеціалістів становить 40-65 років.

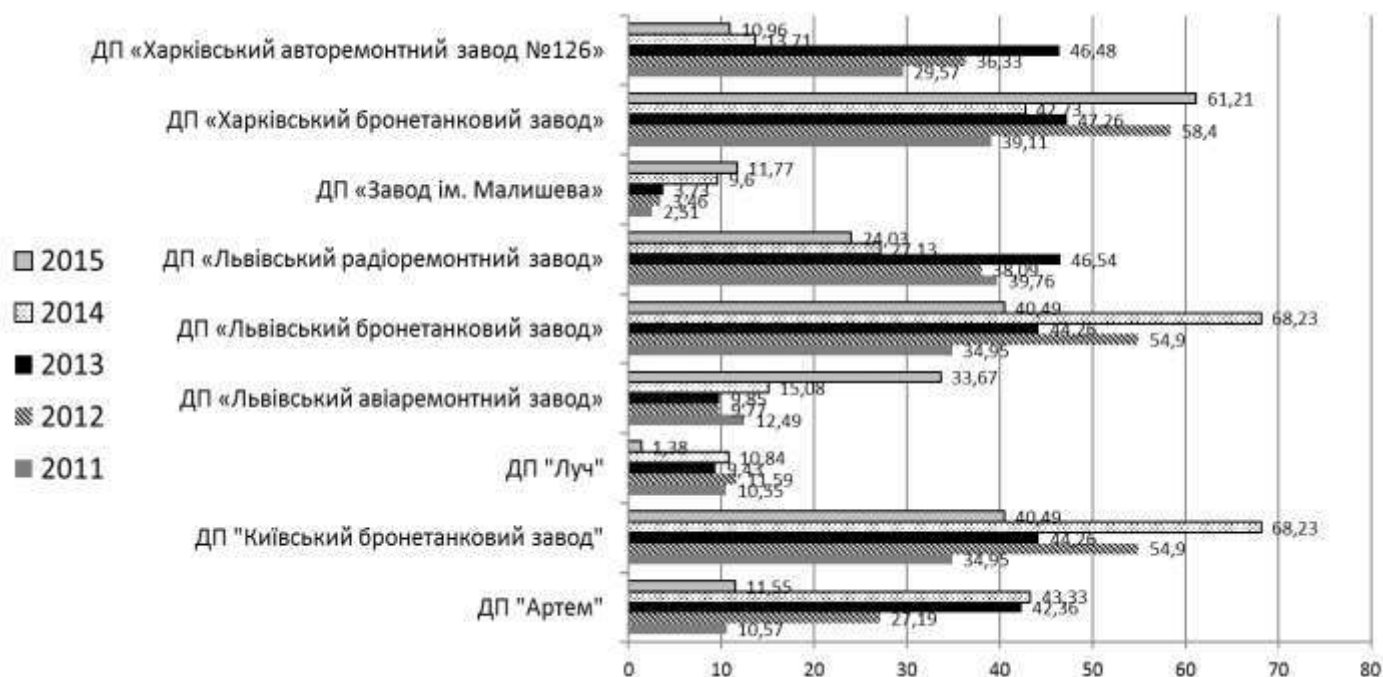

Рис 4. – Динаміка рентабельності виробництва продукції досліджених підприємств ОПК

Фізичний знос основних фондів становить понад 70%. Коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів становить не більше 2,5% на рік, що свідчить про зростаюче технологічне відставання від провідних країн світу.

За результатами аналізу узагальнено наслідки трансформаційних процесів та систематизовано особливості функціонування підприємств ОПК України. Доведено, що реформування роботи ОПК є невідкладним завданням забезпечення національної безпеки України. Обґрунтовано доцільність збереження та розширення присутності України на зовнішніх ринках озброєння шляхом розвитку співпраці з країнами-партнерами, серед яких є Туреччина, Китай, Індія, Саудівська Аравія тощо.

У третьому розділі «Аналіз стану забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави» систематизовано інституційні передумови забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України, узагальнено проблеми забезпечення економічної безпеки ОПК України, обґрунтовано державне регулювання процесів у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України, здійснено оцінку рівня економічної безпеки підприємств ОПК України, обґрунтовано шляхи забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в системі національної безпеки держави.

Головний комплекс проблем і основні причини поточного кризового стану багатьох підприємств ОПК полягають як у структурних, так і у тимчасових фінансово-економічних та кон'юнктурних чинниках (рис. 5).

Обґрунтовано основні напрями державного регулювання процесів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК, до яких віднесено: визначення на державному рівні довгострокових потреб сектора безпеки і оборони в озброєнні,

військовій та спеціальній техніці, іншої продукції військового призначення в мирний час та особливий період із зазначенням її номенклатури та обсягів із розбивкою за роками; забезпечення розвитку науково-технічної, технологічної та виробничої бази оборонного сектора економіки, створення,

Рис. 5 – Інституційні загрози функціонування підприємств ОПК України

виробництва та модернізації озброєння військової і спеціальної техніки, зменшення залежності України від імпорту продукції військового призначення та подвійного використання; запобігання військово-технічному і технологічному відставанню України у розвитку основних видів озброєння, військової та спеціальної техніки; створення системи державного замовлення щодо безперервної підготовки робітничих, технічних та інженерних кадрів для задоволення потреб ОПК; забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів продукцією військового призначення відповідно до характеру і масштабів загроз державі, цілей, пріоритетів та завдань воєнної політики (потреб сектора безпеки і оборони); удосконалення засад державної політики у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами, підвищення ефективності міжнародного науково-технічного співробітництва, насамперед з країнами ЄС та НАТО.

Автором запропоновано комплексний підхід до оцінки економічної безпеки підприємств ОПК шляхом розрахунку інтегрального показника за структурними складовими економічної безпеки підприємств ОПК, а саме: платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності, ефективності інноваційної діяльності, ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій (рис. 6) за формулою (1):

$$I_{EB}^{ОПК} = \sqrt[8]{\Pi_{ЕВД} * \Pi_{П} * \Pi_{ФС} * \Pi_{ДА} * \Pi_{Р} * \Pi_{ЕInvД} * \Pi_{ЕInvД} * \Pi_{ПВЕIO}} \quad (1),$$

де $I_{EB}^{ОПК}$ – комплексний показник економічної безпеки підприємств ОПК;

$\Pi_{ЕВД}$ – комплексний показник оцінки ефективності виробничої діяльності;

$\Pi_{П}$ – комплексний показник оцінки платоспроможності підприємства;

$III_{\phi c}$ – комплексний показник оцінки фінансової стійкості підприємства;

$III_{да}$ – комплексний показник оцінки ділової активності підприємства;

III_p – комплексний показник оцінки рентабельності підприємства;

$III_{ЕінвД}$ – комплексний показник оцінки ефективності інвестиційної діяльності

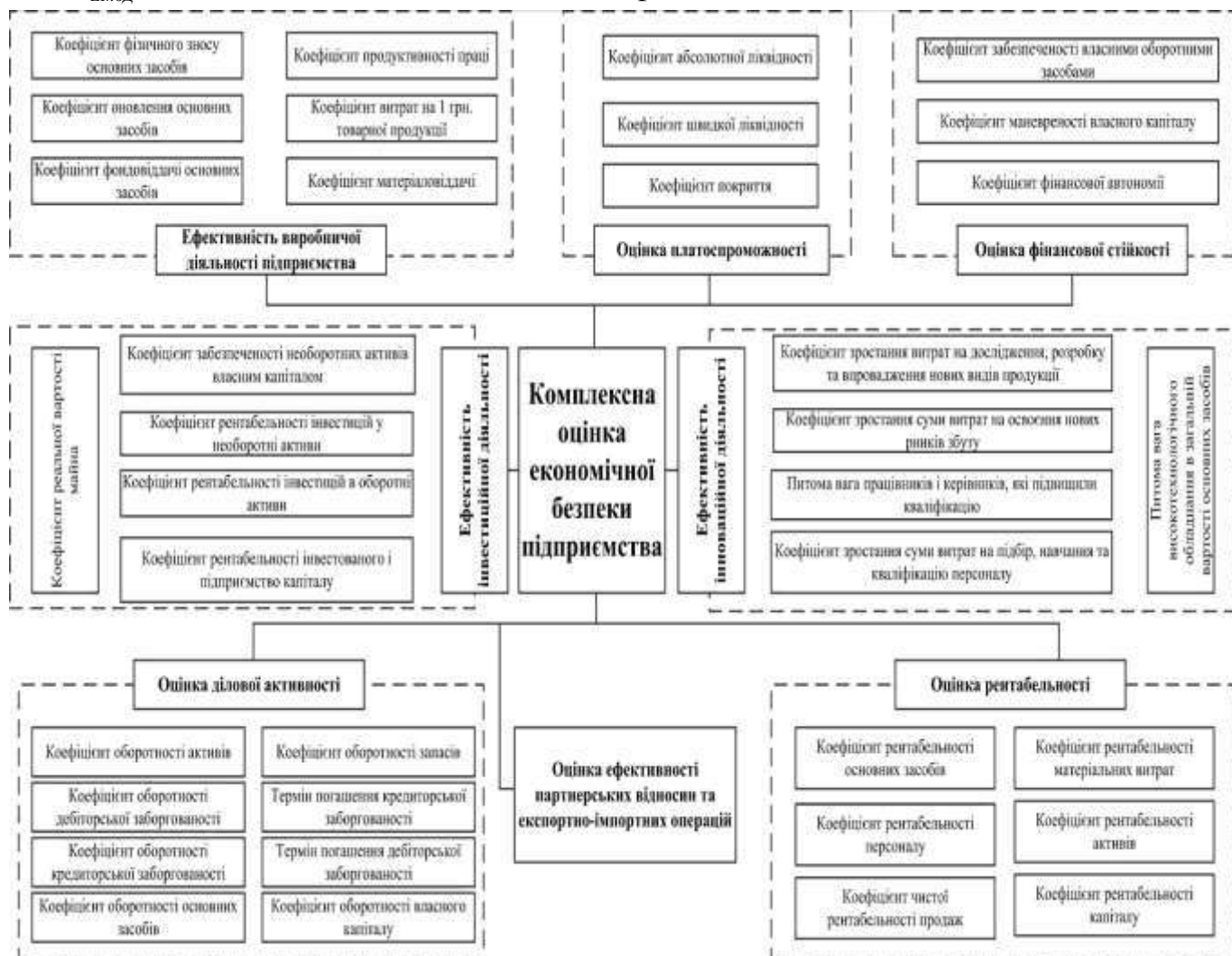

Рис. 6 – Система показників для оцінки економічної безпеки підприємств ОПК [Власна розробка автора]

підприємства;

$III_{ЕінвД}$ – комплексний показник оцінки ефективності інноваційної діяльності

підприємства;

$III_{пвЕЮ}$ – комплексний показник оцінки ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій.

Аналіз кадрового забезпечення підприємств ОПК, які було обрано для дослідження, дозволив установити, що, не зважаючи на високий рівень плинності кадрів, який спостерігається на деяких підприємствах, продуктивність їх праці невпинно зростає. Оскільки саме продуктивність праці характеризує ефективність використання трудових ресурсів підприємства, у подальшому дослідженні при розробці комплексного показника економічної безпеки підприємств ОПК було враховано саме продуктивність праці, незважаючи на високі показники плинності персоналу.

Для кожного з досліджених підприємств ОПК виконано розрахунок комплексного показника економічної безпеки (рис. 7).

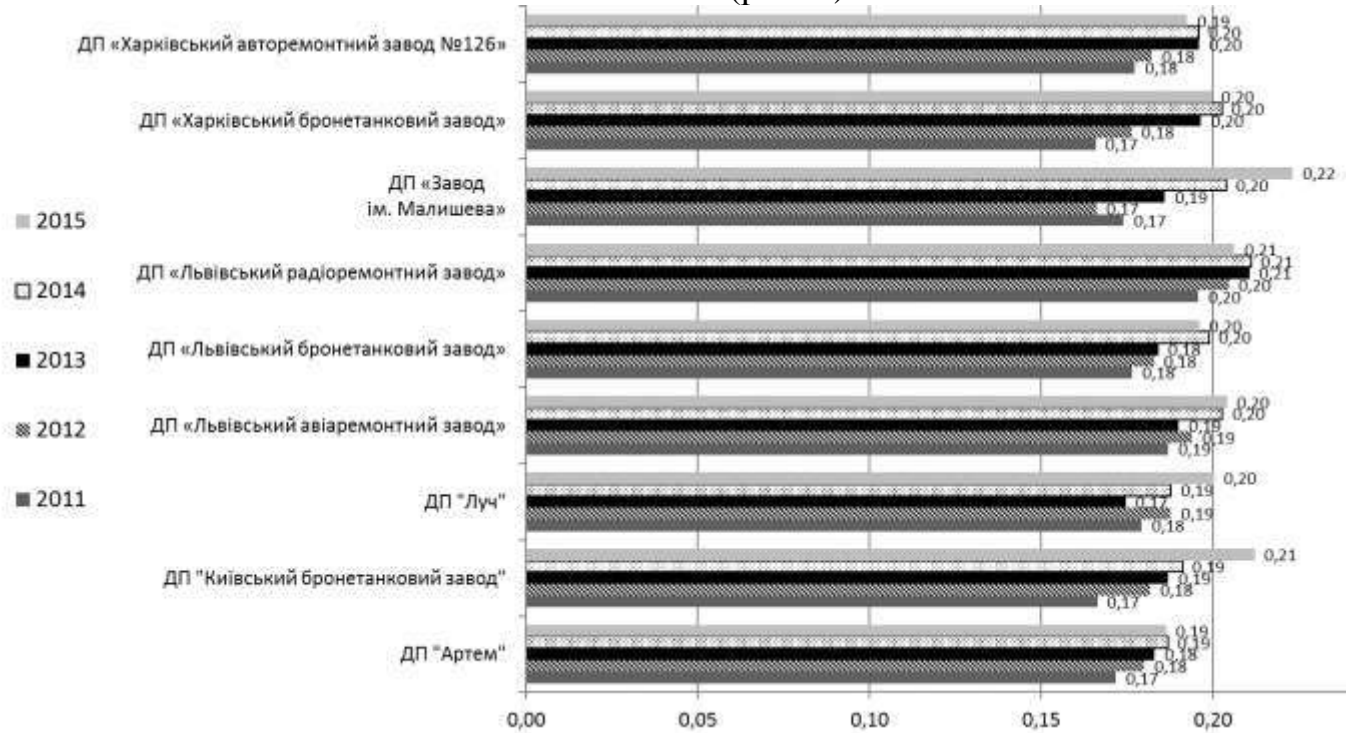

Рис. 7 – Динаміка комплексного показника економічної безпеки досліджених підприємств ОПК

Для більшості підприємств характерно зниження рівня їх економічної безпеки. Проте для ДП «Артем», ДП «Київський бронетанковий завод», ДП «Луч» і ДП «Львівський авіаційноремонтний завод» рівень економічної безпеки поступово зростає за рахунок збільшення підвищення ефективності використання наявних у підприємств ресурсів. Так, для ДП «Артем» підвищення рівня економічної безпеки обумовлене підвищенням ефективності виробничої діяльності, а також партнерських відносин та експортно-імпортних операцій, зростанням рентабельності. Для ДП «Київський бронетанковий завод» та ДП «Луч» характерним є підвищення ефективності використання всіх наявних ресурсів, зміцнення їх фінансового стану та зростання ділової активності. Зростання економічної безпеки ДП «Львівський авіаційноремонтний завод» обумовлене, перш за все, покращенням фінансового стану підприємства, підвищенням його ділової активності та рентабельності, а також зростанням ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій. У цілому за результатами розрахунку й аналізу комплексного показника економічної безпеки підприємств ОПК України зроблено висновок щодо доцільності розробки заходів для підвищення економічної безпеки підприємств ОПК.

У четвертому розділі – «Дослідження недосконалої конкуренції та систематизація чинників конкурентоспроможності підприємств оборонно-промислового комплексу України на ринку озброєння» ідентифіковано та систематизовано специфічні риси ринку озброєння, розроблено математичний апарат дослідження недосконалої конкуренції на ринку озброєння, узагальнено внутрішні та зовнішні чинники формування конкурентоспроможності підприємств оборонно-промислового комплексу.

Ринок озброєння є складною системою взаємовідносин між виробниками, посередниками та споживачами озброєння, пов'язаних із торгівлею продукцією військового призначення всередині держави та на міжнародній арені, що ґрунтується на взаємній згоді, еквівалентності й конкуренції. Систематизовано специфічні особливості ринку озброєння, до яких віднесено такі: обмежений перелік країн-експортерів, державна монополія на здійснення торгівлі озброєнням на засадах міждержавних угод, довгострокова прив'язка країн покупців озброєння не лише до постачальників зброї, але й до каналів постачання комплектуючих, залежність від державних асигнувань.

За даними Державної служби статистики України слід зазначити, що формування військового бюджету виконується без досягнення норми 5% від ВВП. Навіть у пікові роки бойових дій розмір видатків державного бюджету на оборону становив 2,62% у 2015 році та 2,50% у 2016 році.

Світовий ринок озброєння є висококонкурентним та фактично сформованим на поточному етапі розвитку світової економіки. Статистичні дані підтверджують, що країни, які розвиваються, останніми роками постійно нарощують свій військовий потенціал (рис. 8)

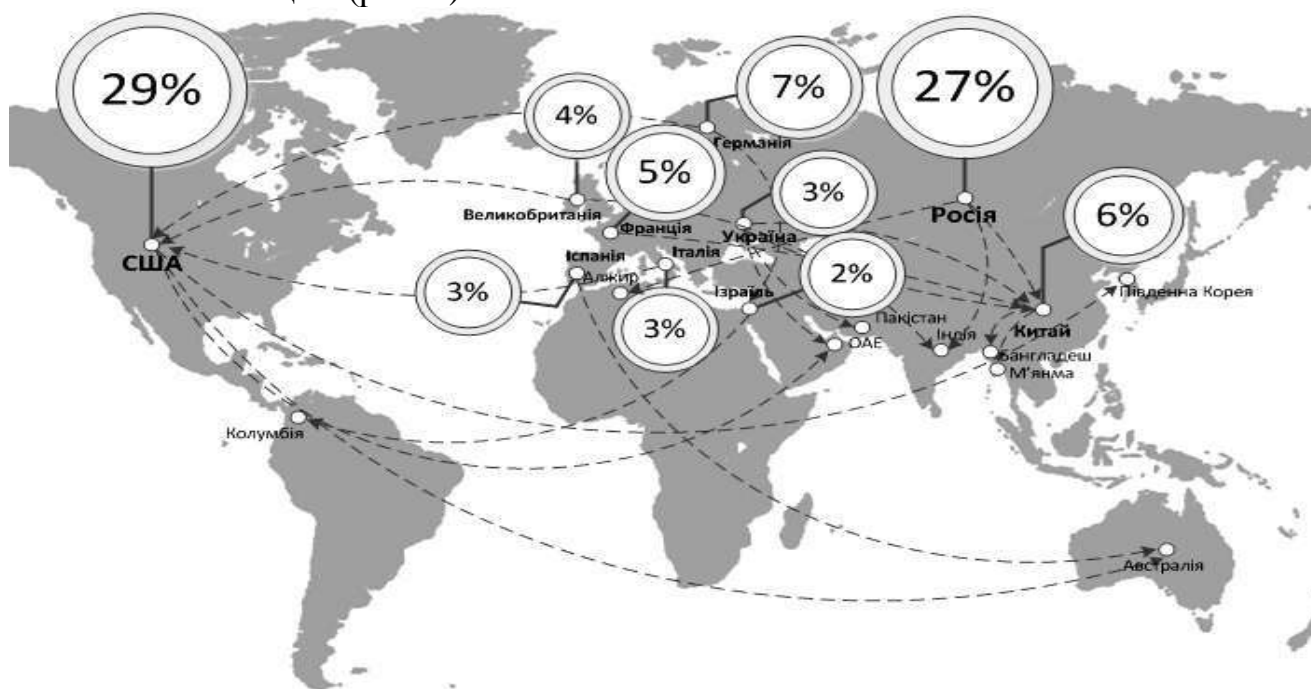

Рис. 8 – Розподіл світового ринку озброєння за експортерами та імпортерами

При цьому конкуренція має місце не тільки за отримання прибутків, а й за налагодження довготермінових економічних зв'язків з країною-імпортером озброєння, яка, купуючи техніку чи обладнання, має потребу в послугах з ремонту та обслуговування такої техніки та обладнання. Крім того, упродовж останнього часу поширюється інша форма взаємодії у сфері передачі озброєння – продаж ліцензії на виробництво певних зразків озброєння, що додатково поглиблює зв'язок між експортером та імпортером озброєння.

Існування на галузевому ринку невеликої кількості потужних підприємств зі значними обсягами випуску продукту є найпоширенішою ринковою ситуацією у сучасній ринковій економіці та свідчить про наявність ознак недосконалої

конкуренції у вигляді олігополії на ринку озброєння. Її особливістю є взаємозалежність підприємств на ринку озброєння, кожне з яких щоб забезпечити власну економічну безпеку має враховувати поведінку та реакцію конкурентів.

У роботі запропонована економіко-математична модель ринку олігополії LSFE, яка реалізує стратегію, при якій кожен учасник ринку для забезпечення власної економічної безпеки повинен враховувати рівноважну ціну, попит і реакцію конкурентів на зміну ціни та обсягів пропозицій за умови максимізації прибутку Π_k

$$\frac{\partial \Pi_k}{\partial P_E} = u_k + \frac{\partial u_k}{\partial P_E} * \left(P_E - \frac{\partial E_k}{\partial u_k} \right) = 0$$

де P_E – рівноважна ціна; u_k – обсяг продукції, пропонованої k -тим підприємством; $\frac{\partial E_k}{\partial u_k} = a_k * u_k + b_k$ – граничні виробничі витрати підприємства ($a_k > 0$; $b_k \neq 0$ – відомі параметри).

Залишковий попит для k -того підприємства визначатиметься

$$u_k = \lambda_k (P_E - b_k) = D - \sum_{\substack{j=1 \\ j \neq k}}^N u_j = \chi - \psi P_E - \sum_{\substack{j=1 \\ j \neq k}}^N \lambda_j (P_E - b_j)$$

де $\lambda_k = \frac{\psi}{a_k \psi + w_k}$; w_k – індекс впливу k -того підприємства на стан ринку, який визначає можливі реакції конкурентів на зміну обсягів продукції до k -ого підприємства; $D = \chi - \psi P_E$ ($\psi > 0$, χ – задані константи) – функція сукупного попиту.

Отримано залежність індексу впливу k -ого підприємства від індексів впливу інших підприємств, рівноважна ціна й обсяг продукції з урахуванням обмежень на випуск продукції

$$u_k = \begin{cases} 0, & \text{если } P_E < b_k \\ \frac{\psi}{a_k \psi + w_k} (P_E - b_k), & \text{если } b_k < P_E < U_k \frac{a_k \psi + w_k}{\psi} + b_k \\ U_k, & \text{если } P_E > U_k \frac{a_k \psi + w_k}{\psi} + b_k \end{cases}$$

де U_k – максимальний обсяг продукції k -того підприємства, яка запропонована на ринку.

За допомогою моделі LSFE проведено аналіз вхідних параметрів, які характеризують витрати підприємств (a_k ; b_k) і функцію сукупного попиту (χ , ψ) на прикладі п'яти заводів, які виготовляють виріб №1 та п'яти-семи заводів, які виготовляють виріб №2. При здійсненні розрахунків проводилося порівняння з моделями Курно і Вальрасу. Результати розрахунків для виробу № 1 від параметра ψ представлена рис. 9.

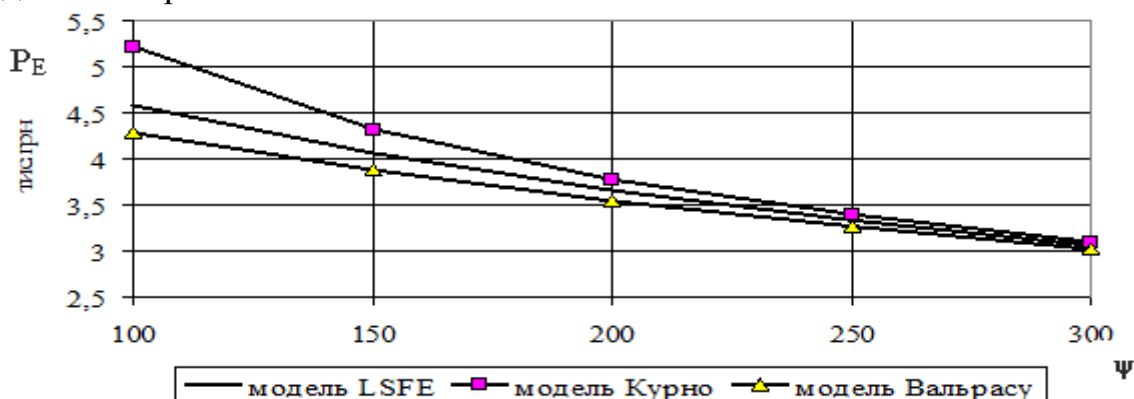

Рис. 9 – Залежність рівноважної ціни виробу № 1 від параметра ψ
 На підставі проведеного аналізу доведено:

1. Параметри функції попиту істотно впливають на рівноважну ціну й обсяги продукції, яку підприємства постачають на ринок озброєння. У разі збільшення параметра ψ , що характеризує нахил прямої попиту, ціна і обсяги продукції зменшуються, що призводить до зниження прибутку, а відповідно й рівня економічної безпеки.

2. Зміна параметра b_k у бік збільшення призводить до зростання рівноважної ціни, зменшення сукупного обсягу продукції та зниження прибутку.

3. Наявність конкурентного оточення збільшує обсяги пропонованої продукції і знижує рівноважну ціну. Відтак, високі ціни створюють додаткову мотивацію для залучених нових гравців у галузь, що в довгостроковому періоді призведе до зниження цін нижче за первісний рівень.

Зважаючи на визначені специфічні риси ринку озброєння, забезпечення конкурентоспроможності підприємств ОПК здійснюється під впливом таких чинників: політичних, економічних, військових, технологічних, ресурсних, товарних, інфраструктурних, соціальних, управлінських, що враховуються при формуванні стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК (рис. 10).

Функціонування підприємств ОПК в умовах олігопольного ринку з обмеженою кількістю його учасників і високими бар'єрами входу на ринок, ставить перед ними доволі складні завдання щодо забезпечення власної конкурентоспроможності. Можливості із забезпечення конкурентоспроможності підприємств ОПК при цьому є обмеженими з точки зору наявності всіх видів ресурсів у вільному доступі.

У п'ятому розділі – «Формування стратегічних напрямків забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в умовах євроінтеграції» сформовано стратегію забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції, складено матрицю SWOT-експертизи розвитку підприємств ОПК України, представлені стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки та сценарії розвитку підприємств ОПК України, розроблено антикорупційну програму як комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК України.

ОПК є важливою складовою стратегії національної безпеки та оборони країни. У ньому сконцентровані значні інтелектуальні, виробничо-технічні та кваліфіковані людські ресурси, зберігається високий експортний потенціал, що забезпечує надходження до державного бюджету значних коштів.

За результатами SWOT-аналізу поточного стану на прикладі ДК «Укроборонпром» відповідно до методики проведення комплексу робіт з фортсайту встановлено: щоб поступово вивести ДК «Укроборонпром» з критичного становища, слід використовувати низку заходів з оптимізації його витрат. Визначено, що основним важливим економічним чинником виходу ДК «Укроборонпром» з рецесії є запобігання дефіцитові бюджету.

З метою визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної

безпеки підприємств ОПК України здійснено перспективну оцінку комплексного

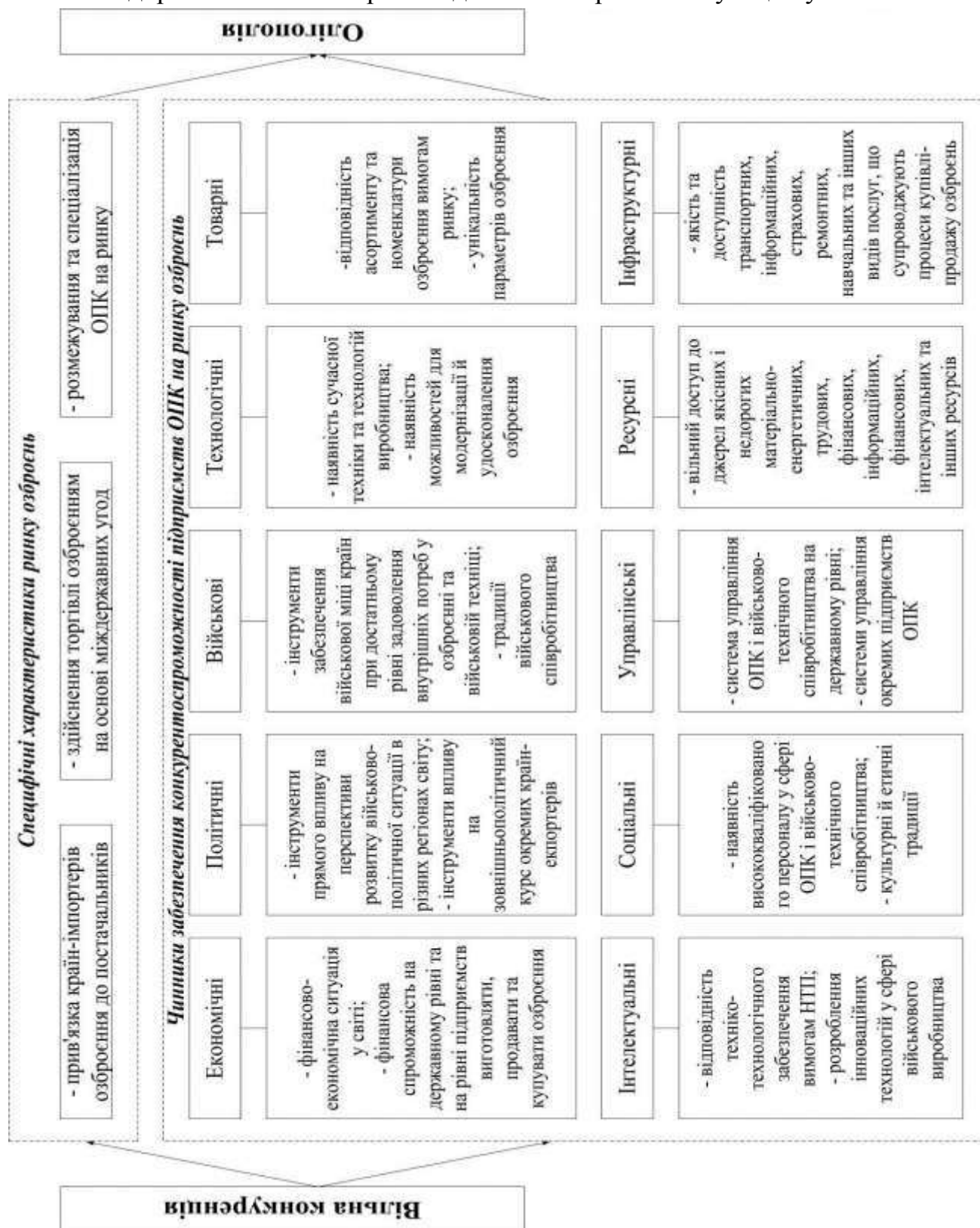

Рис. 10 – Специфічні риси ринку озброєння

показника економічної безпеки підприємств ОПК на середньострокову (2016-2020 рр.) перспективу для підприємств галузі, які представляють м. Київ, м. Львів і м. Харків.

Отримані результати дозволили обґрунтувати стратегічні напрямки модернізації підприємств ОПК із використанням програмно-цільового підходу за

етапами: на першому етапі (2015-2017 рр.) передбачається вдосконалити законодавчу та нормативно-правову базу ОПК, налагодити ефективну систему управління, забезпечити замкнуті технологічні цикли виробництва, провести реструктуризацію та корпоратизацію підприємств ОПК, провести імпортозаміщення та диверсифікацію експортного потенціалу; на другому етапі (2018-2020 рр.) плануються більш глибокі структурні перетворення, зокрема, технічне та технологічне переоснащення, збільшення власного виробництва комплектуючих і матеріалів, які критично необхідні для виробництва ОПК. Науково обґрунтовано реалізацію стратегічних напрямків реформування та інноваційного розвитку ОПК шляхом здійснення кластеризації, корпоратизації, захисту технологій і створення платформи інноваційних розробок на засадах надійності, пасіонарності, інноваційності, результативності, відкритості та прозорості. Це має сприяти самостійності України у сфері виробництва оборонно-промислової продукції та зростанню конкурентоспроможності української продукції у цій галузі.

У рамках зазначених напрямків уже розпочато реформування стратегічно-важливої галузі авіабудування в Україні в структурі ОПК шляхом формування в червні 2016 р. авіабудівного кластеру, що організаційно забезпечено створенням корпорації "Українська авіабудівна компанія" для підвищення конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку авіаційної техніки та послуг, посилення ефективності роботи підприємств-учасників, а також активізації інвестиційної діяльності в авіапромисловості.

На основі проведеного дослідження автором розроблено антикорупційну програму Дочірнього підприємства Державної компанії «Укрспецекспорт» Державного зовнішньоекономічного та інвестиційного підприємства «Промоборонекспорт». Зокрема, на підставі чинного законодавства щодо запобігання та протидії корупції, автором пропонується формування внутрівідомчої комплексної системи антикорупційних заходів державного підприємства, яка, у подальшому, може бути поширена на інші підприємства ОПК.

ВИСНОВКИ

Результатами дисертаційної роботи є розробка теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України у справу підвищення обороноздатності держави та її конкурентоспроможності на світових ринках.

1. Ґрунтуючись на аналізі наукових досліджень у сфері безпеки, застосовуючи наявні наукові методи дослідження, а також з урахуванням передового міжнародного досвіду, доведено, що для сучасної науки поняття «безпека» є одним із найскладніших, оскільки відсутня єдина система наукових поглядів та теоретико-методологічного базису в побудові концепції безпеки сучасного суспільства. За результатами дослідження безпеку визначено як багатоаспектний стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку, при якому особистість, соціальна група, народ, країна (державна) може самостійно, суверенно, без втручання й тиску ззовні вільно обирати й здійснювати

свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного й політичного розвитку. В умовах тривалої економічної кризи й трансформації воєнної сфери, гостро постає проблема забезпечення економічної, зокрема воєнно-економічної безпеки держави в умовах дії дестабілізуючих факторів: кризових явищ мирного часу, а в період війни - збройного впливу на об'єкти економіки та ускладнення її функціонування. Зростання глобальних викликів сучасності актуалізує увагу до дослідження безпеки держави та суб'єктів господарювання як складного соціального явища та результату цілеспрямованих зусиль, що забезпечують надійність середовища, діяльності, процесів, інститутів тощо.

2. Сучасна структура ОПК України перебуває в трансформації та поки що не забезпечує ефективного використання його науково-технічного й виробничого потенціалу, підвищення якості й конкурентоспроможності продукції, що виробляється, не достатньо сприяє розвитку міжнародного військово-технічного співробітництва, є неефективною та не збалансованою за цілями. На теперішній час на вітчизняних підприємствах може бути виготовлена відносно незначна кількість основних видів потрібних одиниць військової техніки (ОВТ) за замкненим циклом. З метою створення дієвого ядра оборонної промисловості за рахунок об'єднання функціонуючих підприємств, котрі здійснювали експорт ОВТ та підприємств ОПК, яким вдалося частково зберегти свій технологічний та оборонний потенціал і спроможність виробляти сучасні зразки військової техніки, Указом Президента України № 1085/2010 від 6 грудня 2012 р. і № 1245/2010 від 28 грудня 2010 р. створено ДК «Укроборонпром». Станом на початок 2017 р. для забезпечення раціональної структури ОПК обґрунтовано доцільність здійснення кластеризації ОПК в рамках єдиного інноваційного циклу «дослідження - розробка - серійне виробництво - споживання (реалізація) - сервісне обслуговування - утилізація» за п'ятьма виробничими сегментами.

3. На підставі критичного аналізу наукової літератури та з використанням абстрактно-логічного методу визначено ризики та джерела загроз економічній безпеці підприємств ОПК України. Найважливіші ознаки загроз економічній безпеці визначені за джерелом виникнення; за ступенем імовірності; за систематичністю прояву; за кількістю втрат; за можливістю нейтралізації та за циклами управління.

4. Розроблено методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК з врахуванням галузевої специфіки адекватного реагування на дестабілізуючі фактори, що дозволяє комплексно враховувати вплив результативності виробничо-господарської діяльності, ділової активності, платоспроможності, інноваційно-інвестиційної діяльності, експортно-імпорتنих операцій та якості партнерських відносин на рівень забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК.

5. Систематизовано міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК провідних країн світу. Досвід США, країн ЄС, КНР та інших держав свідчить, що реформування та інноваційний розвиток ОПК потребують координації зусиль законодавчої та виконавчої влади держави, узгодження з розвитком промисловості та економіки держави загалом, фундаментальної та прикладної науки, системи освіти тощо. Найбільший військовий потенціал в світі мають збройні сили США, що забезпечується значним бюджетним фінансуванням

та підтримкою державно-приватного партнерства у сфері виробництва озброєння та військової техніки. Для порівняння: бюджет збройних сил США складає понад 600 млрд. доларів; Китаю - 236 млрд. дол.; РФ - 80 млрд. дол., Франції, Великобританії – понад 60 млрд. дол. на рік.

6. Стан, у якому знаходиться вітчизняний ОПК, оцінюється як кризовий. За останні роки втрачені традиційні внутрішні та міждержавні коопераційні виробничі й науково-технічні зв'язки підприємств ОПК. Основними причинами незадовільного функціонування ОПК України є збільшення обсягу потреб Збройних Сил України в озброєнні та військовій техніці у зв'язку із загрозою національним інтересам і національній безпеці; залежність ракетно-космічної промисловості, авіа-, судно-, двигунобудування, радіоелектроніки від імпорту комплектуючих виробів і матеріалів, відсутність замкнених технологічних циклів виробництва значної частини видів озброєння та військової техніки; незадовільний рівень фінансування з державного бюджету заходів щодо розвитку ОПК тощо. Проте сучасний вітчизняний ОПК, незважаючи на існуючі проблеми, має достатній потенціал для розробки та виготовлення окремих інтелектуальних, високоточних і наукомістких видів озброєння і військової техніки та їх підсистем. Зокрема до цих видів належать: авіаційні й космічні технології; технології, пов'язані зі створенням високоточної зброї; системи наведення та керування; складні інформаційні системи; системи розвідки, у тому числі космічні; системи зв'язку; системи радіолокаційної техніки тощо.

7. За підсумками 2016 р. (у порівнянні з 2015 р.) підприємства ДК «Укроборонпром» виготовили понад 6 тисяч одиниць озброєння та військової техніки для силових відомств України, показали зростання реалізації (на 23,8 % - до 28,3 млрд. грн.), приріст середньої заробітної плати (на 21,5% - до 7,365 тис. грн.), приріст прибутку від операційної діяльності (на 22,4% - до 2344 млн. грн.), рентабельність операційної діяльності становить 5,4%, приріст перерахувань до бюджету (на 7% до 4,6 млрд. грн.). Зростання досягнуто за рахунок збільшення об'ємів продажів на експорт на 25 % в порівнянні з 2015 р. Частка експорту військової продукції Укроборонпрому від загального експорту України збільшилась до 2%. Залишається високим рівень фізичного і морального зносу основних виробничих засобів (станом на початок 2017 р. коефіцієнт зносу основних засобів становить 67%).

8. В умовах інтеграції Збройних Сил України до системи європейської та глобальної безпеки важливою є адаптація продукції національного ОПК до міжнародних стандартів (станом на початок 2017 р. 70% підприємств Укроборонпрому сертифіковано за стандартами ISO 9001). Проведений аналіз діяльності підприємств ОПК свідчить про розширення партнерства на глобальному ринку. Станом на початок 2017 р. підписано понад 70 меморандумів про нові напрями співпраці з 20 країнами світу. В Укроборонпромі відкрито офіс дорадчої підтримки з боку Північно-Атлантичного альянсу та на трьох підприємствах впроваджено систему управління та гарантування якості AQP 2000.

9. Систематизовано інституційні передумови забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України та обґрунтовано доцільність удосконалення законодавства у сфері функціонування ОПК; проведення реструктуризації,

реорганізації і корпоратизації підприємств ОПК, у тому числі створення науково-виробничих об'єднань; забезпечення реалізації інвестиційно-інноваційної політики розвитку ОПК.

10. Узагальнено проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК та обґрунтовано першочерговість їх розв'язання програмними методами, а саме: високий рівень фізичного і морального зносу основних виробничих фондів, структурна деформація та незбалансованість ОПК, низька ефективність використання науково-виробничої бази; низький рівень продуктивності праці, значна енергомісткість виробництв, відставання в технологічному розвитку від провідних держав світу; відсутність замкнених технологічних циклів виробництва значної частини видів озброєння та військової техніки; незадовільний стан забезпечення підприємств ОПК висококваліфікованими працюючими, технічними та інженерними кадрами.

11. Розширено коло критеріїв формування інформаційно-аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень на основі аналізу інтегрального показника - рівня економічної безпеки підприємств ОПК, побудованого на основі сукупності соціально-економічних, техніко-технологічних, науково-інноваційних та управлінсько-організаційних індикаторів з обов'язковим урахуванням критеріїв, пов'язаних із зовнішнім і внутрішнім середовищем функціонування ОПК.

12. Визначено механізм забезпечення економічної безпеки шляхом створення системи, яка передбачає застосування на постійній основі запропонованого алгоритму: оцінку стану економічної безпеки через систему індикаторів – SWOT-аналіз – відпрацювання та здійснення конкретних заходів – оцінка їх результативності.

13. Методологічною основою формування системи стратегічних загроз економічній безпеці підприємств ОПК має бути стратегічний аналіз галузі, аналіз інтенсивності конкуренції в ній та рушійних сил конкуренції. Проведений за вказаними напрямками аналіз дозволив ідентифікувати фактори, що впливають на розвиток галузі, та визначити специфічні небезпечні фактори, що існують в ній.

14. Обмежена спроможність України виробляти кінцеву продукцію військового призначення негативно відбивається на обсягах реалізації озброєння. По-перше, це зумовлено усталеним поділом ринку, що спричиняє жорстку конкуренцію між новими суб'єктами-виробниками за його переділ. По-друге, Україна має замкнений цикл виробництва лише деякого озброєння — це ускладнює просування продукції й зумовлює залежність вітчизняних підприємств від кінцевого виробника. Для забезпечення конкурентних переваг проведено економіко-математичне моделювання поведінки підприємств ОПК на ринку озброєння в умовах недосконалої конкуренції. Установлена залежність рівноважної ціни й обсягів продукції від параметрів функції попиту та рівня взаємодії учасників ринку з метою максимізації прибутку.

15. Забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК реалізується в рамках запропонованих стратегічних напрямків реформування ОПК від “Укроборонпрому”, а саме кластеризація, корпоратизація, захист технологій і створення платформи інноваційних розробок. Кластеризація ОПК здійснюється шляхом інтеграції множини локалізованих підприємств і пов'язаних з ними

організацій, що працюють у певній сфері діяльності та доповнюють один одного в порівняно однорідні R&D-орієнтовані виробничі системи за видами озброєння та військової техніки, а саме у сфері авіабудування, бронетанкової техніки, суднобудування й морської техніки, високоточної зброї й боєприпасів, систем радіолокації й зв'язку, з метою забезпечення ефективної мережі взаємодії між наукою, бізнес-структурами та виробничими підприємствами для максимально швидкого впровадження інновацій як військового, так і цивільного призначення, а також підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках. Створення кластерної структури ОПК дозволяє отримати ефект синергії шляхом об'єднання виробничих потужностей у підгалузі та створення замкненого виробничого циклу з єдиним центром закупівлі й планування. До того ж, кластеризація підприємств призведе до зменшення рівнів керівництва і контролюючих служб, створивши кластерні структури управління і тим самим знизивши рівень бюрократизації в оборонній промисловості та зменшивши корупційні ризики. Ураховуючи зазначене, обґрунтовано доцільність переходу підприємств ОПК на міжнародні стандарти корпоратизації, що дозволить створити прозорі структури управління, наглядові ради, установити єдині загальноприйняті правила, у тому числі, для міжнародних інвесторів. Проведене дослідження доводить, що принциповим є створення інноваційно-інвестиційної інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства в рамках реалізації платформи розвитку інновацій з інкубації та реалізації інноваційних проектів у сфері оборонних технологій, що сприяє технологічному прогресу України на основі військово-технічного співробітництва з іншими державами та залучення інвестиційного капіталу.

16. На основі проведеного дослідження автором запропоновано антикорупційну програму дочірнього підприємства Державної компанії «Укрспецекспорт» Державного зовнішньоекономічного та інвестиційного підприємства «Промоборонекспорт», що розглядається як комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції в діяльності підприємств ОПК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Аванесова Н.Е. Стратегічне управління розвитком підприємства в сучасних умовах. Фінанси підприємств: проблеми теорії та практики : монографія / Н.Е. Аванесова, О.В. Марченко, Т.Є. Андреева, О.П. Бутенко та ін. – Х.: Вид-во «Лідер», 2014. – С. 130– 152. *(Особистий внесок: розробка аргументованих управлінських рішень та визначення заходів, спрямованих на підвищення стійкості функціонування підприємства)*

2. Аванесова Н. Е. Системний підхід до формування стратегії управління економічною безпекою в умовах нестабільного існування підприємств/ Фінансово-економічна безпека : стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія / Н.Е. Аванесова, Л.Г. Бойко / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; за заг. ред. Т. В. Момот. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 138-149. *(Особистий*

внесок: удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення процесу стратегічної аналітики в системі фінансово-економічної безпеки держави)

3. Аванесова Н.Е. Трансформація оборонно-промислового комплексу країн: історичний досвід Фінанси підприємств: проблеми теорії та практики: монографія / Н.Е. Аванесова. – Х.: Вид-во «Лідер», 2016. – С. 4-23.

4. Аванесова Н.Е. Економічна безпека підприємств промислово-оборонного комплексу України : монографія // Н.Е. Аванесова. – Київ: Інтерсервіс, 2017. – 297 С.

Статті у фахових виданнях:

5. Аванесова Н. Е. Основні аспекти виробничої діяльності підприємства на прикладі ДП «ХАЗ» / Н.Е. Аванесова // зб. наук. пр. «Науковий вісник Чернігівського Державного інституту економіки і управління», серія 1 економіка. – 2014. – № 3. – С. 78–87.

6. Аванесова Н. Е. Оцінка безпекового потенціалу розвитку оборонної промисловості в умовах євроінтеграції / Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Херсонського Державного університету: серія Економічні науки. – 2014. – № 9. – С. 72–76.

7. Аванесова Н. Е. Економічна безпека як складова національної безпеки / Н.Е. Аванесова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 178-183.

8. Аванесова Н. Е. Систематизація індикаторів економічної безпеки оборонної промисловості економіки України / Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Херсонського Державного університету: серія Економічні науки. – 2015. – № 10. – С. 43–47.

9. Аванесова Н. Е. Інвестиційна діяльність ОПК України: оборонно-промислові підприємства та їх значна роль / Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – №12. – С. 68–72.

10. Аванесова Н. Е. Оборонна промисловість економіки України як об'єкт дослідження в системі економічної безпеки держави / Н.Е. Аванесова // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. Т. 20. – 2015. – №1. – С. 53–57.

11. Аванесова Н. Е. Міжнародні стратегії оборонно - промислових підприємств у сучасних умовах господарювання / Н.Е. Аванесова // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2015. – №5. – Т.20. – С. 88–93.

12. Аванесова Н. Е. Потенціал та розвиток оборонно-промислового комплексу в контексті національної економіки / Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Херсонського Державного університету. Серія: економічні науки. – 2015. – №14. – С. 47–50.

13. Аванесова Н. Е. Ризики та джерела загроз економічній безпеці оборонної промисловості України / Н. Е. Аванесова // Науковий вісник Ужгородського національного університету «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – №7. – Ч.1 – С. 6–9.

14. Аванесова Н. Е. Економічна безпека України в системі економічної безпеки Європейського Союзу. / Н. Е. Аванесова // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук.-практ. ст. – 2016. – № 56. – С. 74–82.

15. Аванесова Н.Е. Системний підхід до формування стратегії забезпечення економічної безпеки оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції / Н.Е. Аванесова // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук.-практ. ст. – 2017. – № 57. – С. 20-27.

16. Аванесова Н.Е. Економічні та інституційні передумови забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України / Н.Е. Аванесова //

Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». – 2017. – № 5. – С. 48-53.

17. Аванесова Н.Е. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України / Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Ужгородського національного університету «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2017 – №. 12. – Ч. I. – С.10–14.

18. Аванесова Н.Е. Шляхи забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в системі національної безпеки держави / Н.Е. Аванесова // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. – С. 7–10.

19. Аванесова Н. Е. Суть та визначення фінансово-економічної безпеки як економічної категорії / Н. Е. Аванесова, О. С. Шуміло. // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2014. – № 2/5. – С. 78–80. (*Особистий внесок: систематизовано підходи до визначення категорійно-понятійного апарату «фінансово-економічна безпека» і запропоновано власне тлумачення зазначеної категорії*)

20. Avanesova N. Priority areas of strengthening economic security of the defense industry of Ukraine in the context of European integration /Т. Momot, N. Avanesova // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб., серія: Економічні науки. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. – 2015. – С. 66 – 72. (*Особистий внесок: виокремлено основні аспекти економічної безпеки оборонної промисловості України*)

21. Аванесова Н.Е.Ключові загрози забезпечення економічній безпеці оборонної промисловості України / Т.В. Момот, Н.Е. Аванесова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ»: зб. наук праць, серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. – №59. – С. 138-144. (*Особистий внесок: представлені ключові загрози забезпечення економічної безпеки оборонної промисловості України в сучасних умовах*)

22. Аванесова Н.Е. Удосконалення методичного прийому визначення комплексного показника ефективності функціонування підприємств України / Т.В. Момот, Н.Е. Аванесова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць, серія: Економіка і менеджмент. – 2016. – №15. – С. 34–40. (*Особистий внесок: удосконалення комплексного показника ефективності функціонування підприємств*)

23. Avanesova N. Mathematic apparatus of the study of imperfect competition and originality of arms market: cost balance; structural unsteadiness; economic dynamics [Електронний ресурс] / Т. Momot, N. Avanesova, E. Perchyk // DOI:10.13140/RG.2.2.11970.17604. – 2016. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/308814886_Mathematic_apparatus_of_the_study_of_imperfect_competition_and_originality_of_arms_market_cost_balance_structural_unsteadiness_economic_dynamics?channel=doi&linkId=57f3a31b08ae8da3ce535365&showFulltext=true. (*Особистий внесок: запропоновано економіко-математичну модель управління економічною безпекою оборонно-промислового комплексу України*)

Статті, включені до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:

24. Аванесова Н. Е. Аналітичне дослідження фінансового стану державного підприємства «Харківський Бронетанковий Ремонтний Завод» / Н.Е. Аванесова // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2015. – №2(17) Ч.1. – С. 48–54.

25. Аванесова Н. Е. ОПК України: актуальність вирішення нагальних проблем у сучасних реаліях / Н.Е. Аванесова // Науково-практичний журнал «Економічні студії». – 2015. – № 3(07) - С. 7-12.

26. Аванесова Н. Е. Забезпечення економічної безпеки у сфері оборони у сучасних реаліях / Н.Е. Аванесова // Журнал «Sciences of Europe». – 2016. – №5(5) Vol 1. – С. 12-16.

27. Avanesova N. E. Conceptual bases of development of innovative enterprises / N.E. Avanesova, T. Emets, N. Kovalenko // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2016. – №12(39). – С. 634-637. *(Особистий внесок: виокремлено ключові аспекти інноваційного розвитку підприємства)*

28. Аванесова Н. Е. Регулювання процесів формування механізму фінансово-економічної безпеки підприємств / Н. Е. Аванесова, Є. С. Чупрін // Науково-практичний журнал «Економічні студії». – 2016. – №3 (11). – С. 88–92. *(Особистий внесок: сформований механізм фінансово-економічної безпеки підприємства)*

Статті у зарубіжних виданнях:

29. Avanesova N., Corporate Governance Intelligence: Minority Shareholder's Aspects (Evidence From Ukraine) / Т.Момот, N. Avanesova, O. Vashchenko, A. Chudopal // Chinese Business Review. – 2015. – №4. - Vol 14. – С. 210–218. *(Особистий внесок: систематизовано особливості менеджменту з позицій зацікавлених сторін щодо управління підприємством)*

30. Avanesova N., Strategic management on the example of military-industrial complex of Ukraine: New approaches in the process of eurointegration / N. Avanesova, I. Vinnyk, I. Evtushenko / Nové trendy – 11, Znojmo, 2016. - Str. 327-335. *(Особистий внесок: запропоновано заходи щодо реалізації ефективної реструктуризації економічної безпеки оборонної промисловості)*

31. Avanesova N. Systematization of international experience of exacerbation of the threats and challenges of a new tape for national and international security / Т. Момот, N. Avanesova // Baltic Journal of Economic Studies. – Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing". – 2016. – №1. V. 2. – С. 77–84. *(Особистий внесок: систематизовано міжнародний досвід визначення слабкостей та можливостей національної та інтернаціональної безпеки).*

Матеріали конференцій:

32. Аванесова Н. Е. Економічні передумови забезпечення економічної безпеки / Н.Е. Аванесова. // Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 листопада 2014 року. – Дніпропетровськ, 2014. – Ч. 2. – С. 34–38.

33. Аванесова Н. Е. Розвиток оборонної промисловості України в сучасних умовах / Н. Е. Аванесова // Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 січня 2015 року. – Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч. 1. - С. 75–77.

34. Аванесова Н. Е. Шляхи забезпечення зміцнення оборонної промисловості / Н. Е. Аванесова // Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки матер. міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 січня, 2015 року. – Хмельницький, 2015. – С. 78–81.

35. Аванесова Н. Е. Ключові аспекти зміцнення економічної безпеки оборонної промисловості України в сучасних умовах / Н. Е. Аванесова // Проблеми сучасної економіки: зб. матер. VI міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 лютого, 2015 року. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. – Ч. 1. – С.74–77.

36. Аванесова Н. Е. Економічна безпека: розкриття сутності терміну / Н. Е. Аванесова // Регіональні економічні проблеми в умовах сучасних викликів: зб.

матер. міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 лютого, 2015 року. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – С. 39–41.

37. Avanesova N. Economic security: Contemporary realities in defence sphere of Ukraine / N.E. Avanesova // Veda a technologie krok do budoucnosti: mater. XI mezinarodni vedecko - prakticka conference, 27.02 - 05.03.15. – Praha: Publishing House «Education and Science, 2015. - Dil 4. Ekonomické vedy. – Stran. 82–86.

38. Аванесова Н. Е. Розкриття терміну оборонно-промисловий комплекс як економічна сутність / Н.Е. Аванесова // Соціально-економічні та правові основи сучасної держави в контексті глобалізації: матер. міжнар. наук.-практ. конф. для студ., аспір. та мол. вч., 20-21 лютого 2015 року. – Київ, 2015. – С. 8–31.

39. Аванесова Н. Е. Забезпечення економічної безпеки оборонної промисловості в сучасних умовах / Н.Е. Аванесова // Проблеми розвитку фінансових послуг: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 19 листопада 2015 року. – Харків: Харк. нац. ун-т будів. та архіт., 2015. – Частина 4. – С. 5-8.

40. Аванесова Н. Е. Прогнозно-програмне дослідження ОПК України / Н.Е. Аванесова // Актуальні питання соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємства: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листопада 2015 року. – Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2015 – Ч.1 – С. 57-60.

41. Аванесова Н. Е. Розвиток оборонно-промислового комплексу в контексті національної економіки / Н. Е. Аванесова // Економіка, менеджмент та фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 листопада 2015 року. – Київ, 2015 – Ч.1 – С. 78-81.

42. Аванесова Н. Е. Забезпечення економічної безпеки України / Н.Е. Аванесова // Проблеми сучасної економіки: матер. ІХ міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 грудня 2015 року. – Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2015. – Ч.1 – С. 27-31.

43. Аванесова Н. Е. Basic economic security threats / Н.Е. Аванесова // Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни: матер. міжнар. наук.-практ. конф, 8-9 квітня 2016 року.– Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2016. – Ч. I – С. 67-70.

44. Аванесова Н. Е. Ризики для економічної безпеки промисловості України / Н.Е. Аванесова // Modern transformation of economics and management in the era of globalization: International Scientific-Practical Conference, January 29, 2016. – Klaipeda, 2016 - P. 47-50.

45. Аванесова Н. Е. Концептуальні основи управління підприємством на прикладі ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування» / Н.Е. Аванесова, Є.С. Чупрін // Економічна політика в контексті міжнародного співробітництва: матер. міжнар. наук.-практ. конф. 22-23 серпня 2014 року. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 54–57. *(Особистий внесок: актуалізовано і системно подано концептуальне визначення стратегій управління підприємством)*

46. Аванесова Н. Е. Моделирование системы обеспечения кадровой безопасности субъекта господарювання / Н.Е. Аванесова, А.М. Токар // Математическое моделирование процессов в экономике и управлении инновационными проектами (ММП-2014): тр. междунар. научн.-практ. конф., 16-21 сентября 2014 года. – Коблево, 2014. – С. 189-191 *(Особистий внесок: змодельовано систему забезпечення кадрової безпеки суб'єкта господарювання)*

47. Аванесова Н. Е. Оборонно-промисловий комплекс України: стратегічні напрями модернізації / Н.Е. Аванесова, Є.С. Чупрін // Актуальні питання економічних наук: зб. матер. VII міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 червня, 2015 року. – Запоріжжя: ГО

«СІЕУ».- Ч.1.- С. 95-98. *(Особистий внесок: представлено актуальні питання ОПК України та його стратегічні напрями модернізації)*

48. Аванесова Н. Е. Оборонно-промисловий комплекс України: пріоритетні напрями реформування в умовах Євроінтеграції / Н.Е. Аванесова, І.Ю. Вінник // Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою в умовах європейської інтеграції: матер. V міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 листопада 2015 року. – Харків, 2015. – С. 18–21. *(Особистий внесок: сформульовано висновки щодо напрямків реформування ОПК України в умовах Євроінтеграції)*

49. Avanesova N. Military-industrial complex current structure / N. Avanesova, Y. Chuprin // Materialy XI mezinarodni vedecko -prakticka conference “Aplikovane vedecke novinky - 2015”, 27.07 - 05.08.2015. – Praha: Publishing House “Education and science”, 2015. – Dil 2. Economicke vedy. Administrativa. Pravni vedy. Filosofie.Historie. – P.12-15. *(Особистий внесок: зроблено висновки щодо сучасного стану ОПК України)*

50. Аванесова Н. Е. Стан та розвиток оборонної промисловості України крізь парадигму європейських країн / Н.Е. Аванесова, Є.С. Чупрін // Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі: матер. IV міжнар. наук.-практ. конф., 6 листопада 2015 року. – Миколаїв, 2015. – С. 72-75. *(Особистий внесок: системно подано резюме сучасного стану розвитку оборонної промисловості України крізь парадигму європейських країн)*

51. Аванесова Н. Е. Ключові засади економічної безпеки: теоретичний екскурс / Н.Е. Аванесова, Є.С. Чупрін // Актуальні питання та перспективи економічного розвитку держави: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 лютого 2016 року. – Дніпропетровськ: «Перспектива», 2016. – Ч. I – С. 51–53. *(Особистий внесок: проведено теоретичний екскурс в актуальні питання економічної безпеки)*

52. Аванесова Н.Е. Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в умовах глобальних викликів / Н.Е. Аванесова, Т.В. Момот, І.Ю. Вінник // Сталий розвиток в умовах глобальних викликів: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 7-8 квітня, 2017 року. – Харків, 2017 – С. 250–252. *(Особистий внесок: запропоновано погляд на економічну безпеку підприємств з огляду на міжнародний досвід)*

53. Аванесова Н.Е. Система забезпечення економічної безпеки: методологія побудови / Н.Е. Аванесова, Є.С. Чупрін // Фінансова система України в умовах трансформації соціально-економічних відносин: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 13 квітня 2017 року. – Харків, 2017. – Ч. 1. – С. 6–8. *(Особистий внесок: запропонована методологія побудови системи забезпечення економічної безпеки)*

Наукові праці, які додатково відображають результати наукових досліджень:

54. Аванесова Н. Е. Оцінка ефективності функціонування підприємств торгівлі з позицій ключових стейкхолдерів: монографія / В. А. Гросул, Н. Е. Аванесова. – Харків: ХДУХТ, 2010. – 230 с. *(Особистий внесок: обґрунтовано теоретичні засади та розроблений методичний інструментарій оцінки ефективності функціонування підприємств роздрібно́ї торгівлі з позицій зацікавлених сторін)*

55. Аванесова Н. Е. Оцінка ефективності функціонування підприємств торгівлі з позицій зацікавлених сторін / Н.Е. Аванесова // Фінанси підприємств: проблеми теорії та практики: монографія/ Н. Е. Аванесова. – Харків: АдВА, 2011. – 28 с.

56. Аванесова Н.Е. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади: монографія / Н.Е. Аванесова, О.В. Марченко. - Х.: Вид.-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – 196 с. *(Особистий внесок: винесено на розгляд шляхи удосконалення стратегії управління розвитком сучасного міста)*

57. Аванесова Н. Е. Особливості міжнародного факторингу як фінансового інструменту / Н. Е. Аванесова, А. Ю. Логвіненко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Збірник наукових праць. Серія: технічний прогрес та ефективність виробництва - Х.:НТУ «ХПІ».-. – 2015. – №60 (1169). – С. 106-109. *(Особистий внесок: окреслено використання факторингу в якості інструменту в міжнародному вимірі)*

58. Аванесова Н. Е. Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства / Н. Е. Аванесова, В. А. Гросул // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Житомир : ЖДТУ. – 2010. – №2. – С. 233–236. *(Особистий внесок: виокремлено ключові аспекти концепції стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства)*

59. Аванесова Н. Е. Методика оцінювання комплексної ефективності функціонування підприємства / Н. Е. Аванесова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №11. – С. 243–249.

АНОТАЦІЯ

Аванесова Н.Е. Економічна безпека підприємств оборонної промисловості України в системі національної безпеки держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, за спеціальністю 21.04.02 – Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. – Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, 2017.

Дисертація присвячена науковому обґрунтуванню вирішення сучасної науково-практичної проблеми – розробці теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК та визначення стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК України в системі національної безпеки держави. Уперше з позиції синергетичної парадигми обґрунтовано концепцію формування економічної безпеки підприємств ОПК із застосуванням кластерної моделі об'єднання підприємств ОПК в рамках єдиного інноваційного циклу за п'ятьма виробничими сегментами ОПК, визначено методологічні засади процесу розробки системи індикаторів оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України, розроблено організаційно-методичні підходи до визначення стратегічних пріоритетів реформування підприємств ОПК України за такими напрямками як: кластеризація, корпоратизація, захист технологій і створення платформи інноваційних розробок.

Здійснено економіко-математичне моделювання олігополістичного ціноутворення на ринку озброєння в умовах наявності недосконалої конкуренції та визначено шляхи забезпечення конкурентних переваг підприємств ОПК. Удосконалено методичний підхід до впровадження передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції на підприємствах ОПК шляхом розробки і застосування антикорупційних програм у діяльність підприємств ОПК

Ключові слова: економічна безпека підприємств ОПК, оборонно-промисловий комплекс, національна безпека, воєнно-економічна безпека, кластеризація підприємств ОПК, модель олігополістичного ціноутворення на ринку озброєння, конкурентоздатність підприємств ОПК, стратегічні пріоритети реформування підприємств ОПК, антикорупційна програма підприємств ОПК.

АННОТАЦИЯ

Аванесова Н.Е. Экономическая безопасность предприятий оборонной промышленности Украины в системе национальной безопасности государства. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 21.04.02 - Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности. - Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.М. Бекетова, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена научному обоснованию решения современной научно-практической проблемы - разработке теоретических, методологических и методических положений, научных и практических рекомендаций по комплексной оценке уровня экономической безопасности предприятий ОПК и определению стратегических приоритетов обеспечения экономической безопасности предприятий ОПК Украины в системе национальной безопасности государства. Впервые с позиции синергетической парадигмы обоснована концепция формирования экономической безопасности предприятий ОПК с применением кластерной модели объединения предприятий ОПК в рамках единого инновационного цикла по пяти производственным сегментам ОПК, определены методологические основы процесса разработки системы индикаторов оценки уровня экономической безопасности предприятий ОПК Украины, разработаны организационно-методические подходы к определению стратегических приоритетов реформирования предприятий ОПК Украины по таким направлениям как: кластеризация, корпоратизация, защита технологий и создание платформы инновационных разработок.

Осуществлено экономико-математическое моделирование олигополистического ценообразования на рынке вооружения в условиях наличия несовершенной конкуренции и определены пути обеспечения конкурентных преимуществ предприятий ОПК. Усовершенствован методический подход к внедрению предусмотренных законодательством мер по предупреждению, выявлению и противодействию коррупции на предприятиях ОПК путем разработки и внедрения антикоррупционных программ в деятельность предприятий ОПК.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятий ОПК, оборонно-промышленный комплекс, национальная безопасность, военно-экономическая безопасность, кластеризация предприятий ОПК, модель олигополистического ценообразования на рынке вооружения, конкурентоспособность предприятий ОПК, стратегические приоритеты реформирования предприятий ОПК, антикоррупционная программа предприятий ОПК.

ABSTRACT

Avanesova N.E. Economic Security of Enterprises Defense Industry of Ukraine in the National Security. - Manuscript.

This dissertation is submitted for a Doctor's degree in Economics, specialty 21.04.02 - economic security business entities. – O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, 2017.

The dissertation is devoted to scientific substantiation of solving modern scientific and practical problems - development of theoretical, methodological and methodical provision of scientific and practical recommendations for a comprehensive assessment of

the level of economic security defense enterprises and strategic prioritization economic security defense enterprises of Ukraine in the national security. First of all, from the point of view of synergetic paradigm the concept of formation of economic security enterprises, which use cluster model and unites defense enterprises within a single cycle of innovation for five production segments of the defense industry, defined methodological principles of system development process assessment indicators of economic security defense enterprises of Ukraine developed organizational and methodological approaches to determining the strategic priorities of reforming defense enterprises of Ukraine in the following areas as: clustering , corporatization, technology protection and the creation of a platform for innovation.

Economic security is important for the functioning and development of Ukraine as a sovereign government. The actuality of the above problem is caused by number of socio-economic preconditions, methodological and system-structural factors.

The studying of the problems of economic security makes it possible to recognize the peculiarities of the socio-economic development of the country during the period of system transformation and the deployment of globalization processes in the world, in the context of weakening Ukraine's positions in the political, economic and military spheres and the aspiration of the industrialized countries and large international corporations to use the situation in their economic and political interests.

The economic modeling of oligopolistic pricing in the market of weapons in the presence of imperfect competition and the ways of ensuring competitive advantages defense enterprises has been done. Methodical approach to implementing the measures provided by the law to prevent, detect and combat corruption in the defense industry enterprises through the development and application of anti-corruption programs in business activity.

Keywords: economic security defense industry, defense industry, national security, military and economic security, clustering defense enterprises, oligopolistic pricing model on the market weapons, defense enterprises competitiveness, strategic priorities of defense enterprises reform, anti-corruption program of defense enterprises.

Підп. до друку 11.08.2017 р.
Друк на ризографі
Зам. № 9961

Формат 60×84/16
Ум. друк. арк. 1,9
Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017 р.